

KAZAKİSTAN ÜLKE RAPORU

TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ

NİSAN 2023

1. GENEL BİLGİLER.....	4
1.1.Künye.....	4
1.2.Coğrafi Konumu ve İklimi.....	4
1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre.....	5
1.4. Siyasi ve İdari Yapı.....	6
1.5.Nüfus ve İşgücü Yapısı.....	7
2.GENEL EKONOMİK DURUM.....	8
2.1. Ekonomik Yapı.....	8
2.2.Temel Ekonomik Göstergeler.....	8
2.3. Ekonomi Politikaları.....	9
2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	10
2.4.1.Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü.....	10
2.4.2.Ülkedeki Serbest Bölgeler (Özel Ekonomik Bölgeler).....	10
2.4.3.Ülkede İş Kurma Mevzuatı.....	11
3. SEKTÖRLER.....	12
3.1.Tarım.....	12
3.1.1. Tohumculuk.....	13
3.1.2.Hayvancılık.....	14
3.1.3.Balıkçılık.....	15
3.2. Eğitim.....	15
3.3. Sanayi ve Hizmetler.....	15
3.4.Otomotiv.....	16
3.5.Madencilik ve Metalürji.....	16
3.6.Makina.....	16
3.7.Turizm.....	17
3.8. İnşaat ve Müteahhitlik.....	17
3.9. Nükleer Endüstri.....	17
3.10.Kimya Sanayii Sektörü.....	17
3.11.Petrol ve Doğalgaz Sektörleri.....	18
3.12.Enerji	18

3.13.Ulaşım ve Telekomünikasyon.....	19
3.14.Bankacılık.....	19
4.TİCARET.....	20
4.1.Genel Durum.....	20
4.2.Türkiye ile Ticaret.....	23
4.2.1.Genel Durum.....	23
4.2.2.İki Ülke Arasındaki Anlaşma ve Protokoller.....	24
4.2.3.Türkiye-Kazakistan Yatırım İlişkileri.....	24
4.2.4. İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar.....	25
4.3. Dış Ticaret Politikası Ve Uygulamaları.....	26
4.3.1.Dış Ticaret Mevzuatı.....	26
4.3.2. Gümrük Vergileri.....	27
4.3.3.İç Vergiler ve Oranlar.....	28
4.3.4. Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar.....	30
4.3.5. Teknik Engeller.....	31
5.PAZAR DURUMU	31
5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yanları ile Fırsatlar ve Tehditler	31
5.2.Dağıtım Kanalları.....	32
5.3. Tüketici Tercihleri.....	33
5.4.Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler.....	34
5.5.Kamu İhaleleri.....	34
5.6.Ambalaj, Paketleme Ve Etiketleme.....	34
5.7.Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları.....	35
5.8.İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar.....	36
5.9. Covid-19 İle İlgili Gelişmeler.....	38

1.GENEL BİLGİLER

1.1.Künye

Resmi Adı	Kazakistan Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	Başkanlık Tipi Cumhuriyet
Nüfus	19.355.000 (IMF, 2022 Tahmini)
Dil	Kazakça(resmi dil),Rusça
Din	Müslüman % 70,2, Ortodoks % 26,2
Etnik Yapı	%63 Kazak, %24 Rus, %2,1 Ukraynalı, %1,4 Uygur, %1,3 Tatar, %1,1 Alman ve %7,1 diğer
Başkent	Astana (Nur Sultan)
Sınır Komşuları:	Kuzeybatıda Rusya, doğuda Çin, güneyde Kırgızistan ve Özbekistan Hazar Denizi'ne kıyısı olmasına rağmen açık denizlere çıkışı olmayan en büyük ülke konumundaki Kazakistan'ın Hazar Denizi komşuları ise Azerbaycan, İran ve Türkmenistan
Yüzölçümü	2.724.900 km ²
GSYİH (milyon\$)	193.611 (IMF, 2022 Tahmini)
KBGSYİH (\$)	10.003 (IMF, 2022 Tahmini)
Büyüme Oranı (%)	2,32 (IMF, 2022 Tahmini)
Para Birimi	Tenge (KZT) (1 KZT = 0,038 Türk Lirası)
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Şanghay İşbirliği Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrasya Ekonomik Birliği, Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü

1.2.Coğrafi Konum ve İklim

Kazakistan 2.724.900 km² yüzölçümü ile dünyanın dokuzuncu, eski Sovyetler Birliği ülkelerinin ikinci en büyük ülkesidir. Türkiye'nin yaklaşık 3,5 katı büyüklüğündeki ülke, Orta Asya'da Çin'in kuzeybatısında, Ural Nehri'nin batısında yer almaktadır. Ülkenin sınır komşuları Çin (1.533 km), Kırgızistan (1.051 km), Rusya (6.846 km), Türkmenistan (379 km) ve Özbekistan (2.203 km)'dir. Kazakistan'ın Aral Gölü'ne 1.070 km.lik ve Hazar Denizi'ne 1.894 km.lik sınırı bulunmaktadır.

Doğudaki Altay Dağları, güneydoğusundaki Tien Şan - Tanrı Dağları ve onun uzantıları Jongar Alatau ve Saur-Tarbagatay ülkenin en büyük dağlarını oluşturmaktadır. İrtiş, Esil, Jayık, İli, Sırderya, Tobıl, Sarısu ülkenin en büyük nehirleridir. İrili ufaklı ve çoğu yaz aylarında kuruyan 7.000'den fazla akarsu bulunmaktadır. İrtiş, Esil ve Tobıl nehirleri Obi havzasına dahil olup Kuzey Buz Denizine, diğerleri ise ülke içindeki göllere dökülmektedir. İrtiş, Esil ve Jayık'ta gemi taşımacılığı yapılmaktadır. Ülkede irili ufaklı 48 bin göl bulunmaktadır. Hazar, Aral, Balkaş, Alagöl, Zaysan, Tengiz, Siletı gölleri ülkenin belli başlı büyük gölleridir. Ülkenin güneybatısında bulunan Aral Gölü suyunun çekilmesi nedeni ile küçülmektedir. Göllerin önemli bir kısmı çok tuzlu olduğundan tuz üretimi yapılmaktadır. Balkaş ve Zeysan ise önemli tatlı su gölleridir. İrtiş'de iki, İle ve Sırderya'da birer olmak üzere ülkenin dört büyük barajı vardır.

Ülkenin en yüksek noktası 6.994 metre yükseklikle Tanrı Dağları'ndaki (Tien-Şan) Han Tengri zirvesidir. En alçak yeri ise -132 metreyle Batı Kazakistan'daki Karakiya Çukuru'dur. Kazakistan'ın %7'sini ormanlar, %4'ünü dağlar, %26'sını ekilebilir alanlar, %23'ünü bozkır, %40'ını da çöl görünümlü topraklar oluşturmaktadır.

Ülkede tam anlamıyla karasal iklim hakimdir. Bu nedenle çok soğuk kışlar ve çok sıcak yazlar yaşanmaktadır. Yazın ortalama hava sıcaklığı kuzey bölgelerinde 20°C güney bölgelerinde ise 30°C'dir. Kışın ortalama hava sıcaklığı ise kuzey bölgelerinde -20 ila -22°C, güney bölgelerinde -4 ila -8°C'dir. Astana'daki ortalama sıcaklıklar kışın -18°C, yazın 20°C'dir. Almatı'daki ortalama sıcaklıklar ise kışın -8°C, yazın 22°C olmaktadır. Yıllık metrekareye düşen yağış miktarı ortalama 250-350 mm³ 'tür.

1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre

Kazakistan, petrol ve doğal gaz rezervleri yönünden zengindir. Kazakistan eski Sovyet Cumhuriyetleri içinde Rusya'dan sonra ikinci büyük petrol üreticisidir. Ülke ekonomisi büyük ölçüde petrol ihracatı gelirlerine dayalıdır. Ülkenin toplam petrol rezervi tahminen 39,8 milyar varil civarındadır. Bu rakam, toplam dünya rezervinin % 2,9'unu oluşturmaktadır. Ülkenin rezerv seviyesi Hazar Denizi'ndeki yeni bulunan rezervler ile birlikte giderek artış göstermektedir. Kazakistan'ın doğal gaz rezervi ise dünya toplam rezervinin % 1 ini oluşturmakta olup, toplam 1,8 trilyon metreküpe tekabül etmektedir. Ayrıca, ülke dünya kömür rezervinin de % 3,9'una (33,6milyar ton) sahiptir. Kazakistan altın rezervleri bakımından da zengin bir ülkedir. Ülkenin Vasilkovskoye madeninde yaklaşık 370 ton altın rezervi bulunmaktadır. Ayrıca zengin demir filizi, bakır, krom, kurşun, wolfram, tungsten ve çinko yatakları da bulunmaktadır.

Kazakistan, Sovyetler Birliği döneminden kalan iki ciddi çevre problemi ile karşı karşıyadır. Bunlardan birisi, doğu sınırına yakın Semipalatinsk bölgesinin Sovyetler Birliği döneminde nükleer deneme alanı olmasından kaynaklanan radyoaktivite sorunudur. İkinci sorun da, Kazakistan'ın kıyısı olduğu Aral Gölü'nün Siriderya ve Amuderya nehirlerinin Orta Asya'daki pamuk üretimi nedeniyle aşırı kullanımı dolayısıyla kurumakta olmasıdır. Kalan su da böcek ilaçları ve gübre atıkları ile kirlenmektedir. Bu sorunlar ülkede balıkçılığın sona ermesine ve su temini zorluklarının yaşanmasına neden olmuştur. Aral Denizi'nin kurutulması, Vozrozhdensky adasının bir yarımada haline gelmesine neden olmuştur. Ancak Sovyet döneminde biyolojik test bölgesi olan adanın, yarımada haline gelmesi ile çeşitli salgın hastalıkların yayılması tehlikesi oluşmuştur.

1.4.Siyasi ve İdari Yapı

Parlamenter bir cumhuriyet olan Kazakistan Cumhuriyeti, 16 Aralık 1991 tarihinde Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanmıştır. Yönetmel alanlarda Cumhurbaşkanı tarafından yapılan düzenlemeler, Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve Bakanlık yenilemeleri ile gerçekleştirilmektedir. 30 Ağustos 1995 tarihinde Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini genişleten ülkenin bağımsızlık sonrasındaki ikinci Anayasası kabul edilmiştir. Bu Anayasaya göre Kazakistan Cumhuriyeti demokratik, laik bir hukuk devletidir. 1998 yılı Kasım ayında parlamento Cumhurbaşkanı'nın gücünü artıran bir dizi karar almıştır. Buna göre Cumhurbaşkanlığında azami yaş sınırı ve en fazla iki dönem sınırı kaldırılmış; Cumhurbaşkanlığının bir dönemlik süresi beş yıldan yedi yıla çıkartılmıştır. Cumhurbaşkanına 27 Ekim 2000 tarihinde dokunulmazlık hakkı tanınmıştır. Ülkenin başkentinin Almatı'dan Astana'ya taşınması kararı 1994 yılında Nur Sultan Nazarbayev tarafından alınmış olup, taşınma 10 Aralık 1997'de tamamlanmıştır. Tüm kurumların Almatı'dan Astana'ya taşınması ise 1998 yılında tamamlanmıştır. Taşınma kararı devlet bütçesini etkilemeye devam etmektedir.

Yasama organı parlamento ve senatodur. Kırk yedi üyeli senatonun otuz iki üyesi altı yıllığına seçilmektedir. Geri kalan on beş üye ise Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Parlamento ise yüz yedi üyeden oluşmakta, doksan sekizi seçilmektedir. Geri kalan dokuz koltuk ise ülkedeki etnik azınlıkları temsil eden Kazakistan Halkları Asamblesine ayrılmıştır. Ülke, içinde Almatı'nın da yer aldığı bazı seçilmiş şehirler için ayrı yönetim yapılarına sahip 14 idari bölgeye

(eyalet) bölünmüştür. Yerel hükümet bütçesi yerel meclis tarafından onaylanmaktadır. Bölgesel temsilcilerin görev süresi beş yıldır. Bölgesel yönetimin (Akimat-Valilik) idarecisi olan Valiler, Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Bölgesel hükümetlere sınırlı özerklik tanınmıştır. Ancak, Almatı'nın istisnai olarak kapsamlı otoritesi bulunmaktadır.

Ülkedeki Eyaletler: Akmola, Aktöbe, Almatı, Atırav, Batı Kazakistan, Doğu Kazakistan, Güney Kazakistan, Jambul, Karagandı, Kızılıorda, Kostanay, Kuzey Kazakistan

1.5.Nüfus ve İstihdam

Ülke nüfusu yaklaşık 19,3 milyondur. Yüzölçümü açısından dünyanın 9., eski Sovyetler Birliği'nin 2. en büyük ülkesidir. Nüfusun çoğunluğu, ülkenin kuzey ve güney doğusunda yaşamaktadır. Ülkenin orta ve batı kısımlarında nüfus seyrek. Ülkede nüfus yoğunluğunun önemli derecede düşük olmasının başlıca nedeni ülkeden dışarıya olan göçlerdir. Doğal nüfus artış hızı, dışarıya olan göçe yetişememektedir. 1989-1999 yılları arasında 1,5 milyon kişi Kazakistan dışına göç etmiştir. Bunların çoğu, Rusya'ya göç eden etnik Ruslardır; etnik Alman nüfusunun da yarısı Almanya'ya gitmiştir. 2000 yılından bu yana gerçekleşen güçlü ekonomik büyüme ülkeden göç eğilimini tersine çevirmiş ve 2004 yılında net göç ilk kez pozitif dönmüştür.

Göçe rağmen ülkede halen geniş bir Rus azınlık bulunmaktadır. Bağımsızlık sonrasında Ruslar kamudaki önemli görevlerden uzaklaştırılmıştır. Kazaklaştırma Programı kapsamındaki bu uygulama kamuda vasıflı işgücü kaybına neden olmuştur. Günümüzde bu uygulama yumuşatılmıştır.

60 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı düşük düzeydedir. Nüfusun yalnızca yaklaşık %8,43'ü 65 yaş ve üzerindedir. Ülkedeki fakirlik son yıllarda GSYİH'daki hızlı artış eğilimi ile birlikte önemli ölçüde düşüş göstermiştir.

2.GENEL EKONOMİK DURUM

2.1.Ekonomik Yapı

1991 yılında gerçekleşen bağımsızlık öncesinde Kazakistan'ın uzmanlaşmaya dayalı Sovyet sistemi içindeki rolü buğday üretimi, metalurji ve mineral üretimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, merkezi planlı ekonominin çöküşü ile birlikte Kazakistan'ın üretiminde ciddi bir düşüş meydana gelmiştir. Ekonomisi büyük ölçüde Rusya'ya bağlı olan Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası yaşadığı durgunluk döneminde tüketim malları üretimi gibi bazı alt sanayi sektörleri büyük zarar görmüştür.

Kazak ekonomisinin diğer önemli sektörleri metal işleme ve çelik üretimidir. Bu sektörler de Sovyet sonrası dönemde ülkeye giren yabancı yatırımlar sayesinde en çabuk toparlanan sektörler olmuştur. İnşaat sektörü neredeyse tamamen petrol sektörüne bağımlı olup, sektörün GSYİH içindeki payı petrol sektöründeki yatırımlarla birlikte aşamalı olarak artmıştır. Ekonominin geri kalanı, küçük olmakla birlikte hızla gelişen hizmet sektöründen ve verimsiz, emek-yoğun tarım sektöründen oluşmaktadır.

Ekonomik büyümenin ve yabancı yatırımların olumlu etkisi sayesinde gerçekleşen refah artışının nüfusun her kesimi tarafından paylaşılamamasına rağmen fakirlik düşüş eğiliminde olup gelir dağılımı iyileşmektedir. Kırsal kesimdeki fakirlik çok daha belirgindir. Özellikle ülkenin güneyinde yerleşik Kazaklar kırsal kesimde yaşayan nüfus içindeki en fakir kesimdir. Kazakistan, Dolar bazında BDT ülkeleri içinde-Rusya hariç- en yüksek kişi başı GSYİH ve aylık ücretlere sahip ülkedir. Bu göreceli yüksek refah düzeyinin en önemli göstergelerinden biri de ülkeye diğer Merkezi Asya ülkelerinden özellikle Özbekistan'dan giren çok sayıdaki kaçak göçmendir. Özbek işçiler her yıl yaz mevsiminde pamuk toplamak üzere ülkeye gelmektedir.

2.2.Temel Ekonomik Göstergeler

	2020	2021	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*
GSYİH (Cari Fiyatlar milyar \$)	171,08	190,81	193,61	225,93	238,32	252,98	266,03	279,84
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar-%)	-2,6	4	2,3	4,4	4,4	4,3	3,1	3,1
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar- \$)	9 063	9 977	10 003	11 540	12 041	12 649	13 163	13 709
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	6,8	8	8,5	7,1	4,8	4,3	4	4
Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	-3,8	-3	3	0,3	-0,9	-1,4	-1,9	-2,1
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	4,9	4,9	4,9	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8

Kaynak: IMF

*: Tahmin

2.3. Ekonomi Politikaları

Kazakistan'da bağımsızlıktan bu yana ekonomi politikaları, neredeyse tüm varlıkların devlet mülkiyetinde olduğu merkezi planlamadan, özel sektörün ağırlık kazandığı piyasa temelli ekonomiye geçiş üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu geçişin ilk 5 yılında Sovyet sistemi içinde kurulan ihracat piyasasının çöküşü ve büyük ölçekli Sovyet mali yardımlarının kaybedilmesi nedeniyle çok şiddetli üretim düşüşü yaşanmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Kazakistan'ı çok büyük ölçekli, verimliliği ve rekabet gücü düşük bir ağır sanayi sektörü ile baş başa bırakmış, verimliliği artırma fırsatı olmasına rağmen dünya piyasaları ile rekabete girmek üzere girişimlerin yeniden yapılanması yavaş bir süreç olmuştur. 2003-2015 yılları için uygulamaya koyulan Yenilikçi Sınai Kalkınma Programı, ekonomide sektörel çeşitlendirme sağlamayı ve uzun vadede hizmet ve teknoloji sektörleri bakımından güçlü bir ekonomi yaratmayı amaçlamaktadır. Kazakistan'ın 2030 Stratejisi ise ulusal güvenlik, siyasal istikrarın sağlanması ve sağlamlştırılması, ülkeye yabancı yatırımların çekilmesi ve buna dayalı gelişme sağlanması, halkın sağlık ve eğitiminin iyileştirilmesi, enerji kaynaklarının etkin kullanımı, ulaşım ve telekomünikasyon altyapısının geliştirilmesidir.

Kazakistan ekonomisi, koronavirüs salgınının ardından 2021'de sabit fiyatlar göre GSYİH %4 oranında büyüyerek kendini toparlamıştır. 2022 yılında ise %2,3 oranında artacağı tahmin edilmektedir. 2022'de yavaşlamanın ana itici gücü bölgedeki sıkıntılardan dolayı sabit yatırımlardaki daralma olacaktır. Ayrıca, diğer tüm bileşenlerin de belirgin şekilde yavaşlaması beklenmektedir. İhracat gelirlerindeki daralma, daha düşük ithalat hacimleri ile dengelenecektir. Ekonomiye en büyük etki, Rusya için öngörülen derin durgunluktan kaynaklanacaktır. Kazakistan ekonomisi Rusya ile yakından entegredir ve ikili ticaret cirosu 18 milyar ABD doları üzerindedir. Rusya, Kazakistan'ın en büyük ithalat kaynağıdır.

GSYİH'nin Sektörlere Göre Dağılımı(2022)

Tarım	%5
Sanayi	%36
Hizmetler	%59

2.4.Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Kazakistan, bağımsızlıktan bu yana doğrudan yabancı yatırım çekmekte başarılı olmuştur. Ülke, Orta Asya'daki toplam doğrudan yabancı yatırımların %80'den fazlasını çekmiştir. Doğrudan yabancı yatırım artışı başta Kaşagan yatakları olmak üzere hidrokarbon alanlarındaki gelişmeler sayesinde olmuştur.

Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistikleri

2.4.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

Kazakistan, bağımsızlıktan bu yana doğrudan yabancı yatırım çekmekte başarılı olmuştur. Ülke, Orta Asya'daki toplam doğrudan yabancı yatırımların %80'den fazlasını çekmiştir. Doğrudan yabancı yatırım artışı başta Kaşagan yatakları olmak üzere hidrokarbon alanlarındaki gelişmeler sayesinde olmuştur. Yatırımda öncelikli alanlar, tarım, hafif sanayi, kimya sanayi, metalürji, elektrik enerjisi, taşımacılık, lojistik, inşaat malzemeleri ve turizmdir. İnşaat, enerji, bilişim ve tarım alanları yatırım için en ideal alanlardır. Bu nedenle tam bir hammadde ithalatçısı konumunda olan ülke, şimdilerde ekonomik yapısını çeşitlendirmek için yeni teşvik yasaları çıkarmıştır. Bu yasalarla yabancı küçük yatırımcıları da ülkeye çekmeyi hedeflemektedir.

2.4.2. Ülkedeki Serbest Bölgeler

Özel ekonomik bölgelere ilişkin kanun 1996 yılında uygulamaya konmuş olup, söz konusu kanun çeşitli değişikliklerle düzenlenmeye devam edilmektedir. Serbest bölgelerde yabancı firmalar, Kazak firmaları ile eşit haklara sahiptir. Ülkede hâlihazırda Astana-New City, Aktau, Ontustyk, Petrochemical Park, Burabay, Pavlodar, Saryarka, İnnovation Technology Park, Khorgos özel ekonomik bölgeleri bulunmaktadır. Ülkede kurulan her bir ekonomik bölge özel bir sektörün gelişimi üzerine yoğunlaşmıştır. Çimkent kentindeki Ontustyk Özel Ekonomik Bölgesi pamuk-tekstil sektöründeki kümelenmenin geliştirilmesi amacı ile kurulmuştur. Bu ÖEB'de çalışan firmalar kurumlar vergisinden, mülkiyet ve toprak vergisinden ve kısmen de KDV den (ithalat işlemlerinde) 10 yıl süre ile muaftır. Ayrıca, yatırımcılar için gümrük ödemelerinde önemli ayrıcalıklar ve muafiyetler tanınmaktadır.

2.4.3. Ülkede İş Kurma Mevzuatı

1 Mart 1995 tarihli Medeni Kanun'a göre yabancı ve yerel yatırımcıların Kazakistan'da çeşitli türlerde şirket kurmaları mümkündür. Söz konusu şirket türleri: tam ortaklıklar, sınırlı/karma ortaklıklar, sınırlı sorumluluk ortaklıkları (limited şirketler), anonim şirket, temsilci ofis ve şubelerdir. Ülkede yabancı yatırımcılar tarafından en fazla tercih edilen şirket türü limited şirket türüdür. Kazakistan'da faaliyet göstermek isteyen yabancı bir firma, temsilci ofis ya da şube kurma yoluna da gidebilmektedir.

Kazakistan'da iş kurmak için öncelikle bölgeyi ve bölge insanını iyi tanımak gerekir. Türk yatırım şirketleri genellikle inşaat sektörü, petrol sektörü, turizm ve otelcilik, savunma sanayi, ilaç ve kimya sanayi gibi sektörlerde ön plana çıkmaktadır. Kazakistan, Orta Asya'nın en fazla dış yatırım alan ülkesidir. Kurumsal ve büyük firmaların dışında küçük şirketler de ülkede boy göstermektedir. Kurumsal hizmetlere taşeron hizmeti vermek referansı kuvvetlendireceğinden, ileriki dönemlerde daha büyük işler yapmayı sağlayacaktır.

Kazakistan'da şirket kurmak için atılması gereken ilk adım kayıttır. Kayıt işlemi Adalet Bakanlığı'nın yerel daireleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kurulacak şirketin kaydı için gerekli başvuru sürecinde Adalet Bakanlığı'na teslim edilmesi gereken belgeler bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı bahse konu dokümanları istatistik ve vergi makamlarına iletmektedir. Bu sürecin tamamlanmasından sonra şirket kayıt belgesi ile birlikte bir istatistik kartı ve vergi kayıt belgesi almaktadır. Şirketlerin banka hesabı açtırmaları önünde bir engel bulunmamakta olup, banka hesaplarının sayısında da bir kısıtlama bulunmamaktadır. Şirket açma masrafı 200 ABD Doları. Şirket açma süresi en fazla 1 haftadır.

İhtiyaç duyulan belgeler şöyledir:

- Kayıt için başvuru dilekçesi,
- Şirket statüsünün bildirilmesi (Limited şirket, anonim şirket v.b.),
- Bir şirket kurulma kararı alındığını gösterir belgeler (kurul kararı v.b.),
- İşletmenin Kazakistan'da faaliyet göstermek üzere bina ve müstemilat edindiğini gösteren bir kira sözleşmesi örneği ya da benzeri bir belge,
- Kazakistan'da kurulacak şirketle illiyet bağı olan yabancı şirketin statüsü ya da kuruluş sözleşmesi, - Yabancı yatırımcının yasal statüsünü göstermesi amacı ile ülkesindeki ticaret sicilinden bir kayıt sureti (örneğin: tescil belgesi),
- Kurucu şirket tarafından verilen ve kurulacak işletmeyi bir temsilci gibi hareket etmekle görevlendiren bir vekaletname,
- Kayıt ücretinin ödendiğine dair banka makbuzu, Kazakistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'na ibrazı gereken yukarıdaki belgelerin Kazakça ve Rusçaya çevrilmesi gerekmektedir. Söz konusu belgelerin noter tarafından tasdik edilmesi ya da apostil taşıması gerekebilmektedir.

Temsilci ofisler tüzel kişilik olarak tanınmamaktadır. Temsilci ofisler bilgi toplama, ticari ilişki kurma v.b. gibi amaçlar ile kurulabilmektedir. Dolayısı ile, Kazak yetkililer temsilci ofislerin ticari faaliyet yürütmeleri gerektiği görüşündedir. Bu nedenle yatırımcıların "ticari" temsilci ofisleri şube olarak kayıt ettirmeleri gerekmektedir. Temsilci ofisler gibi şubeler de tüzel kişilik değildir. Ancak, temsil ettikleri yabancı tüzel kişiliklerin bir bölümüdür. Şubeler, genel merkezleri adına gerekli faaliyetleri üstlenmekte ve yerine getirmektedir. Şubeler ticari faaliyet yürütebilmektedir. Kazakistan'da bir temsilci ofis ya da şube kurmak için yerine getirilmesi gereken işlemler ülkede tüzel kişiliğe haiz şirket kurma prosedürleri ile benzerlik göstermektedir.

Temsilci ofis ve şube kuruluşu için Adalet Bakanlığı'na aşağıdaki belgelerin ibrazı gerekmektedir:

- Ülkede ofis kuran şirketin statüsü ya da kuruluş sözleşmesi,
- Yabancı yatırımcının yasal statüsünü göstermesi amacı ile dış ticaret sicilinden bir kayıt sureti
- Şirketin Kazakistan'da bir temsilci ofis ya da şube açma kararını belgeleyen dokümanlar (genel kurul kararı ya da yönetim kurulu kararı gibi)
- Şube ya da temsilci ofisin Kazakistan'da kaydı için başvuru dilekçesi,
- Şube ya da temsilci ofisin tüzüğü,
- Kayıt ücretinin ödendiğini gösterir banka dekontu,
- Temsilci ofis ya da şubenin yöneticisinin şirket adına hareket edebilmesi için vekaletname,
- Ofisin Kazakistan'daki adresini teyit eden kira sözleşmesi örneği. Kayıt için gerekli söz konusu belgelerin Kazakça ve Rusçaya çevrilmesi gerekmektedir. Söz konusu belgelerin noter tarafından tasdik edilmesi ya da apostil taşıması gerekebilmektedir.

3. SEKTÖRLER

3.1.Tarım

Kişi başına düşen ekilebilir arazi bakımından dünya sıralamasında ikinci sırada yer alan Kazakistan, 70'den fazla ülkeye ihracat yapan dünyanın en büyük 10 tahıl ihracatçısından birisidir. Kazakistan topraklarının yaklaşık %74'ü tarıma uygundur. Kazakistan, tarımın nüfusun büyük bir kısmı için geçim kaynağı olduğu bir ülkedir. Sektörde 1,4 milyondan fazla kişi istihdam edilmektedir. Nüfusun %43'ü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Öte yandan, Kazak tarımı, toplam GSYİH'nın %10'undan daha azını sağlamakta ve Kazakistan ekonomisinin küçük ölçekli bir sektörünü oluşturmaktadır.

Ülkenin tahıl yetiştirilen bölgelerinde, ağırlıklı olarak güçlü ve sert, gluten içeriği yüksek buğday çeşitleri yetiştirilmektedir. Söz konusu buğday dünya pazarında büyük talep gören tarımsal ürünlerden birisidir. Tahıl ekimi genel olarak on sekiz milyon hektarlık bir alanı kaplar ve bunun on iki milyon hektarı brüt verimi altı yüz bin ton olan buğdaya tahsis edilir. Kazakistan'da pirinç, karabuğday, kolza tohumu, soya fasulyesi, yulaf, pamuk, şeker pancarı ve

birçok sebze ve meyve de yetiştirilmektedir. Bununla birlikte, ithal gıda ürünlerine yönelik artan talep, Kazakistan'ı 2004 yılından bu yana net bir tarım ürünleri ithalatçısı haline getirmiştir.

Burada son dönemde not edilmesi gereken gelişmelerden biri ise 2021 yılında Kazakistan'da yabancı uyruklu vatandaşlara ve tüzel kişiliği olan yabancı kuruluşlara tarım arazilerinin satılması ve kiralanmasının yasaklanmasına ilişkin mevzuat düzenlemesidir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev bu kararın en kısa sürede uygulanması konusunda talimat vermiştir.

3.1.1.Tohumculuk

Türkiye'nin Kazakistan ile Tohum Ticaret Verileri (TÜİK)

Ülkemizin Kazakistan'a 2021 yılında 2,1 milyon dolarlık tohum ihracatı yapılmış, 2022 yılında ihracat tutarı 9,6 milyon dolara çıkmıştır.

TÜR	2022				2.021				2020			
	ihracat Miktar (kg)	ithalat Miktar (kg)	ihracat Dolar	ithalat Dolar	ihracat Miktar (kg)	ithalat Miktar (kg)	ihracat Dolar	ithalat Dolar	ihracat Miktar (kg)	ithalat Miktar (kg)	ihracat Dolar	ithalat Dolar
Mercimek; kabuksuz, kuru, tohumluk					7	0	5	0	0	0	0	0
Adi buğday; tohumluk					10.000	0	5.247	0	3.000	0	862	0
Mısır (tek melez); tohumluk	986.059	0	2.063.786	0	107.996	0	282.300	0	52.704	0	197.605	0
Mısır (diğer melezler); tohumluk	4.323	0	13.967	0	23.551	0	48.000	0	2	0	5	0
Mısır (melezler HARIÇ); tohumluk	19.450	0	72.000	0	960	0	4.490	0	0	0	0	0
Pirinç (kavuz içinde bulunan (çeltik)); tohumluk	0	0	0	0	42	0	41	0	0	0	0	0
Buğday ve çavdar melezi; tohumluk	0	0	0	0	22.000	0	9.464	0	0	0	0	0
Rep veya kolza tohumları (düşük erusik asitli); tohumluk	0	0	0	0	5	0	55	0	0	0	0	0
Ayçiçeği tohumu; tohumluk	1.585.612	0	6.653.538	0	362.685	0	1.495.593	0	427.762	0	1.936.526	0
Pamuk tohumu; tohumluk	138.154	0	307.812	0	64.251	0	137.693	0	2	0	3	0
Aspir (Carthamus tinctorius) tohumu	0	1.556.458	0	702.242	0	6.007.840	0	2.947.457	52	0	473	0
Yonca tohumu	93.000	0	219.387	0	26.100	0	72.625	0	1.000	0	2.600	0
Kırmızı çayır otu tohumları (Festuca rubra L.)	0	0	0	0	585	0	3.769	0				
Diğer çayır otu tohumları	0	0	0	0	240	0	1.828	0	3.090	0	26.616	0
Kentucky mavi otu tohumu	0	0	0	0	135	0	1.463	0	0	0	0	0
İngiliz çimi tohumu (Lolium perenne L.)	600	0	883	0	6.450	0	25.555	0	0	0	0	0
Domates tohumu	3		33.000	0	31	0	1.736	0	0	0	0	0
Soğan tohumu	560	0	11.660	0	526	0	19.455	0	300	0	10.900	0
Maydanoz tohumu	0	0	0	0	269	0	1.119	0	0	0	0	0
Diğer sebze tohumları	0	0	0	0	1.076	0	4.476	0	0	0	0	0
Şeker pancarı tohumu	0	0	0	0	0	0	0	0	291	0	12.478	0
Vicia sativa L. türü fiğ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	294.128	0	127.390
Patates; tohumluk	14.480	0	13.052	0		0	0	0	0	0	0	0
Hıyar tohumu	7	0	6.000	0		0	0	0	0	0	0	0
Biber tohumu	2	0	364	0		0	0	0	0	0	0	0
Haşhaş tohumu; tohumluk	184.900	0	213.446	0		0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	3.027.150	1.556.458	9.608.895	702.242	616.902	6.007.840	2.109.662	2.947.457	485.203	294.128	2.187.206	127.390

Türkiye'nin Kazakistan ile Fidan Dış Ticaret Verileri (TÜİK)

TÜR	Ölçü adı	2022			2021			2020		
		İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar
Sebze ve çilek fideleri	KG	42.217	0	250.033	41.294	0	282.026	35.853	0	193.791
Canlı narenciye fide ve ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	172	28	181
Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar (asma HARIÇ)	KG/ADET	9.966	21.150	56.850	0	0	0	0	0	0
Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	83.910	164.468	200.584	0	0	0	0	0	0

Türkiye'nin Kazakistan ile Süs Bitkileri Dış Ticaret Verileri (TÜİK)

TÜR	Ölçü adı	2022						2020					
		İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1	İthalat Miktar 2	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1	İthalat Miktar 2	İhracat Dolar	İthalat Dolar
Gül çelikleri, daldırmaları veya köklendirilmiş; aşılı veya aşısız	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	0	2.653	0	0	7.325	0
Diğer ağaç ve çalıların köklendirilmiş çelikleri	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	0	115.600	0	0	1.700	0
Canlı açık hava ağaç ve çalılar (meyve ve orman ağaç/fide/çelikleri HARIÇ); çıplak kökleriyle birlikte olanlar	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	0	113	0	0	3.077	0
Kozalaklı ve yaprak dökmeyen açık hava canlı ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	0	14.710	23.017	1.968	81.725	17.601
Canlı açık hava diğer ağaç ve çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	0	89.206	56.183	4.610	1.203.444	51.904
Diğer oda bitkileri	KG/ADET	0	0	0	0	0	0	9.240	229	0	0	92.743	0
Güller (taze)	KG/ADET	2.095	41.650	0	0	7.296	0	0	0	0	0	0	0
Karanfiller (taze)	KG/ADET	6.118	193.260	0	0	19.390	0	0	0	0	0	0	0
Krizantemler (taze)	KG/ADET	445	4.078	0	0	992	0	0	0	0	0	0	0
Zambaklar (Lilium spp.) (taze)	KG/ADET	48	384	0	0	101	0	0	0	0	0	0	0
Buket yapmaya elverişli veya süs amacına uygun kesme diğer çiçek ve tomurcuklar (taze)	KG/ADET	18.090	325.924	0	0	47.648	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM		26.796	565.296	0	0	75.427	0	9.240	222.511	79.200	6.578	1.390.014	69.505

2021 yılında Kazakistan'a süs bitkileri dış ticaretimiz bulunmamaktadır.

3.1.2. Hayvancılık

Hayvancılık Kazakistan'da çok büyük önem arz eden sektörlerden birisidir. Geniş otlak ve meralar ve elverişli doğa – iklim koşulları hayvancılığın gelişimi için uygun ortam oluşturmaktadır. Devlet hayvancılık alanında yapılan yatırımları özel önlemlerle desteklemekte ve teşvik etmektedir. Bu çerçevede, “2011 – 2020 Yılları Arasındaki Dönemde Kazakistan Cumhuriyeti'nin Büyükbaş Hayvan Eti İhracat Potansiyelinin Geliştirilmesi” programı uygulamaya konmuştur. Tarımsal sanayi kompleksinin geliştirilmesi ve bu kapsamda tarım ürünlerinin işlenmesi ve ihracata dönük yarı mamul – nihai ürün üretiminin artırılması Kazakistan'ın ekonomi politikalarında öncelikli konulardan birisidir. Bu anlamda gıda işleme tesislerinin kurulması yatırımcılar açısından cazip imkanlar barındırmaktadır.

Hayvancılık faaliyetleri nüfusa gıda ve hafif sanayiye ise hammadde sağlamaktadır. Kazakistan'da ortalama olarak yılda yedi yüz elli bin tona kadar et, dört buçuk milyon tondan fazla süt, yaklaşık iki buçuk milyar yumurta, otuz bin ton yün üretilmektedir. Kazakistan'ın kuzey bölgelerinde süt sığırcılığı; güney bölgelerinde sığır yetiştiriciliği, koyun yetiştiriciliği, at yetiştiriciliği ve deve yetiştiriciliği; batı ve doğu bölgelerinde sığır yetiştiriciliği ve at yetiştiriciliği yaygındır. Kümes hayvanı yetiştiriciliği neredeyse ülkenin tüm bölgelerinde mevcuttur. Çöl ve yarı çöl bölgeleri için, başlıca tarımsal üretim türleri koyun yetiştiriciliği, at yetiştiriciliği ve deve yetiştiriciliğidir. Koyun yetiştiriciliği esas olarak dört yönde gelişmektedir. Bunlar sırasıyla ince yapağı, yarı ince yapağı, et besleme ve smushkovy türleridir.

3.1.3. Balıkçılık

Kazakistan'daki balık ve balık ürünleri pazarının toplam üretim hacmi yaklaşık 66 bin ton seviyesine ulaşmıştır. Bu miktarın 45 bin tonunun balık avcılığından, 7,4 bin tonunun ise balık üretim çiftliklerinden elde edilmektedir. Kazakistan balıkçılıkta yılda 30 bin ton ihracat, 43,5 bin ton ise ithalat yapmaktadır. Orta vadede Kazakistan'ın balıkçılık pazar hacmini 120 bin tona çıkarma imkânı bulunmaktadır. Üretim artırıldığı takdirde alabalık ve Atlantik somonu üretimiyle balık ithalatı azaltılmış olacaktır. Gelecekte balık üretiminin artırılmasıyla Çin, Rusya ve Avrupa ülkeleri gibi dünya pazarlarına ihracat yapma imkânı yakalanmış olacaktır. Kazakistan'daki balık sektörü, çoğunlukla Hazar Denizi, Aral, Balkaş ve Zaysan göllerinde; Bukhtarma, Kapçagay ve Şardara baraj göllerinde; Ural ve Kığaş nehirlerinde gerçekleştirilmektedir. Başlıca balıkçılık yapılan bölgeler arasında Atıray Bölgesi (13,1 bin ton - ülke genelindeki toplam üretim hacminin neredeyse üçte birini oluşturmakta), Doğu Kazakistan Bölgesi (8,2 bin ton - toplam üretimin % 18'i), Kızılorda Bölgesi (7,4 bin ton - toplam üretimin % 16,4'ü), Almatı Bölgesi (6,6 bin ton - toplam üretimin % 14,6'sı), Mangıstav Bölgesi (2,3 bin ton - toplam üretimin % 5,2'si) ve Türkistan Bölgesi (2 bin ton % 4,5i) bulunmaktadır. Kazakistan'da balık üretimi dinamik olarak gelişmekte olan bir sektördür. Son 7 yılda, ülkedeki balık üretim miktarının 9 kat artarak, 800 tondan 7000 tonun üzerine çıkmış durumda olduğu belirtilmektedir. Ülkedeki balık üretim sektöründe 180 binden fazla kişiye istihdam sağlandığı bildirilmiştir.

3.2. Sanayi ve Hizmetler

Ekonomisi halihazırda petrol ve madenlerin çıkarılması ile bunların ihracatına dayanan Kazakistan'da, ekonomik çeşitliliğin sağlanması ve bir sanayi altyapısının oluşturulması amacıyla politikalar uygulanmakla birlikte, üretime yönelik yatırımlar ağırlıklı olarak petrokimya ve metalürji sanayine gelmeye devam etmektedir. Sektörel çeşitliliğin sağlanması ve yer altı kaynaklarına dayanan iktisadi yapının dönüştürülerek sanayi üretiminin geliştirilmesini teminen, Özel Ekonomik Bölgeler kapsamında sağlanan teşvikler yoluyla ülkeye doğrudan yabancı sermaye çekilmeye çalışılmaktadır.

Hafif sanayi alanında hammadde işleme teknolojilerinin geliştirilmesi, yüksek katma değerli ürünler üretilerek dahili pazarın ihtiyaçlarının karşılanması ve ihracatın artırılması başlıca stratejik hedefler olarak belirlenmiştir. Günümüzde Kazakistan tekstil başta olmak üzere, hafif sanayi ürünlerine olan ihtiyacı ağırlıklı olarak ithalat yoluyla karşılamaktadır. Geçiş dönemi ekonomik sorunlarından en çok etkilenen ve üretimi neredeyse durma noktasına gelen sektörlerin başında hafif sanayi gelmektedir. Nitekim, Kazakistan'ın toplam sanayi üretiminde hafif sanayinin payı

sadece yüzde 0,9 düzeyindedir. Hafif sanayi üretiminin yaklaşık yüzde 38'i tekstil ve hazır giyim, yüzde 11'i ise deri mamullerine yöneliktir. Bu alandaki ithalatta ise tekstil ve hazır giyim payı yüzde 75'tir. Gerek ayakkabı ve diğer deri mamuller, gerekse de tekstil ve hazır giyim üretimi için yeterli hammaddeye sahip olan Kazakistan, önümüzdeki yıllarda bu potansiyelini kullanarak ithalatın önüne geçebilecek rekabetçi, kaliteli ürünler üreten ulusal hafif sanayi sektörünün şekillendirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye'de üretilen tekstil ve deri ürünlerinin Kazakistan pazarında büyük rağbet gördüğü dikkate alındığında, Kazakistan'da aynı standartlarda üretim yapacak şirketlerimizin bu alanda yer alabilecekleri değerlendirilebilir.

Kazakistan'daki hizmetler sektörü son 20 yıl içerisinde GSYİH'deki payını %59 seviyesine çıkarmıştır. Hizmet sektörü ülkede en fazla istihdam sağlayan sektör konumundadır. Kazakistan'da hizmet sektörü Nur-Sultan ve Almatı gibi belli başlı kentlerde büyümektedir. Bununla birlikte, Kazakistan pazarının nispeten küçük olması ve Kazakistan'ın kentsel nüfusunun birbirinden çok uzakta bulunması hizmet sektörünü olumsuz etkileyen unsurlardır.

3.3. Otomotiv

Ülkenin motorlu araçlar parkının 4,5 milyon adet civarında olduğu tahmin edilmektedir. OICA verilerine göre Kazakistan'ın motorlu araç üretimi 2013 ve 2014 yıllarında 40.000 adedin üzerindeyken daha sonra sert bir şekilde düşmüş ve en son 2017 yılında 19.000 adet olarak gerçekleşmiştir. Ülkede Azia Avto firması Lada, Chevrolet, Kia, Skoda ve UAZ modellerini üretmektedir. Daewoo firması otobüs, Semaz firması kamyon üretmektedir. Ülkede ayrıca Hyundai, JAC ve Peugeot modelleri de üretilmektedir. IHS Markit ülkedeki motorlu araçlar üretimi, 2018 yılında 30.000 adede ulaşmıştır. Kazakistan motorlu araçlar pazarı Türk Cumhuriyetleri içerisindeki en büyük pazardır.

3.4. Madencilik ve Metalürji

Madencilik sektörü, sanayinin diğer sektörlerinin hammadde ihtiyacının karşılanması açısından Kazakistan ekonomisinde büyük öneme sahiptir. Sektörün stratejik amacı rekabet gücünün yükseltilmesi, ürün çeşitliliğinin sağlanması ve işlenmiş, yüksek katma değerli mamullerin toplam üretimdeki payının artırılması olarak özetlenebilir. Kazakistan diğer mineral kaynaklar bakımından da zengindir. Kazakistan toprakları eski Sovyet Bloğu'nun krom rezervlerinin %90'ını; kurşun, tungsten, bakır ve çinko rezervlerinin %50'sini; ve kömür rezervlerinin %20'sini barındırmaktadır. Ferro metalürji sanayi tarafından kullanılan demir cevheri Karaganda bölgesindeki madenlerden çıkarılmaktadır. Dzhezkazgan bölgesi ise bakır madenlerinin merkezidir. Güney Kazakistan'daki Cambul ve Çimkent'ten fosfat çıkarılmakta ve bu bölgelerde aynı zamanda fosfatın işlenmesi de gerçekleştirilmektedir.

Kazakistan'ın ithal ettiği madencilik ve metal sanayi ürünlerinin büyük kısmı işlenmiş mamullerden oluşmaktadır. Kazakistan'ın sahip olduğu zengin maden kaynakları sektöre ilgi duyan potansiyel yatırımcılar açısından başlıca cazibe unsurudur. Mevcut üretim kapasitesi göz önünde bulundurularak yapılan değerlendirmelere göre, Kazakistan'da ülkenin metalürji işletmelerinin hammadde ihtiyacını 50 ila 300 yıllık süre zarfında karşılamaya yetecek kadar maden kaynağı bulunmaktadır. Kazakistan'ın dünya rezervlerindeki payı; krom % 30, manganez % 25, demir % 10, bakır % 10, kurşun ve çinko % 13 şeklindedir. Ülke uranyum rezervleri açısından dünyada ikinci sırada olmakla birlikte, üretimde ve ihracatta ilk sırada yer almaktadır.

3.5. İnşaat ve Müteahhitlik

1990'lı yılların başında küçülen müteahhitlik hizmetleri sektörü, izlenen ulusal kalkınma programı çerçevesinde uygulanan politikalar sonucunda 2003-2004 yıllarından itibaren canlanmaya başlamıştır. İnşaat faaliyetleri 2004'ten 2007 ortalarına kadar çok güçlü büyüme kaydetmiştir. Petrol çıkarım faaliyetlerindeki önemli artışla birlikte inşaat faaliyetlerinde de dikkate değer artış meydana gelmiştir. Sektör, 2010 yılında yaklaşık %8,6 büyümüş 2011 yılında ise %0,7 büyüme kaydedilmiştir. Devletin yeni başkent Astana'daki binalar için 1 milyar \$'dan fazla harcama yapma kararı alması ve boru hatları inşaat faaliyetleri müteahhitlik hizmetlerinde önemli artış sağlamıştır. Sonuç olarak ülke, Astana'nın inşaa ve geliştirilmesi için önemli oranda inşaat malzemesi ithal etmektedir. Çimento, çelik ve prefabrik binaların yerel üretimi son yıllarda artış göstermiştir. Bu gelişme ile birkaç yıl önce ülkede artan inşaat faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkan girdi açığının ithalatta karşılanma eğilimi azalmıştır. Astana, Almatı ve Atrau (petrol üretim

bölgesinin merkezi) gayri menkul yatırımlarının en yüksek düzeyde olduğu kentlerdir. Özellikle Astana çok hızlı bir gelişme göstermiş ve çok sayıda proje başarı ile tamamlanarak kısa zamanda kentin çehresi değiştirilmiştir.

İnşaat sektöründeki gelişmeler ekonominin bütününe etkilerken, ciddi sosyal sonuçlar da doğurmaktadır. Kazakistan devleti sektörün dengeli gelişimini ve üretim kalitesinin yükselmesini sağlayacak politikalara ağırlık vermektedir. İnşaat alanında başlıca stratejik hedefler sektörde üretilen brüt katma değer ve iş verimliliğinin artırılması ve inşaat malzemeleri pazarında yerli üretimin payının yükseltilmesi olarak özetlenebilir. Kazakistan inşaat malzemeleri pazarında ithalata bağımlılık oranının en fazla olduğu kalemler cam ambalaj ürünleri (yüzde 100), her türlü seramik karo ürünleri, seramik blok ve tuğlalar (yüzde 97), halıflex ürünleri (yüzde 85), inşaat demiri (yüzde 73) ve boyalar (yüzde 58) olarak öne çıkmaktadır. Bahse konu alanlarda önemli yatırım potansiyeli mevcuttur. Ülkede inşaat malzemeleri üretiminde kullanılacak zengin hammadde kaynakları bulunmasına rağmen, mevcut yatakların sadece yarısında üretim yapılmaktadır. Bu çerçevede, hemen hemen bütün inşaat malzemeleri çeşitlerinin üretilmesinin mümkün olduğu değerlendirilmektedir.

3.6.Nükleer Endüstri

Kazakistan'da nükleer endüstrinin öncelikli sektörler arasında bulunmasının temel nedeni ülkenin sahip olduğu zengin uranyum rezervleridir. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın verilerine göre, dünyada kanıtlanmış uranyum rezervlerinin yüzde 19'u Kazakistan'da bulunmaktadır. Ülke 2009 yılında dünyanın en büyük uranyum üreticisi konumuna gelmiştir (14.214 ton). 2010 yılında ise uranyum üretimi 17.803 tona çıkmıştır. 2019'da Kazakistan 22 742 ton uranyum üretmiştir (2018'e göre %5 artmıştır). Ülkede nükleer sanayi ile ilgili bütün faaliyetler Kazatomprom A. Ş. tarafından yürütülmektedir. Şirket hisselerinin yüzde 100'ü Samruk Kazına Ulusal Refah Fonu üzerinden Kazakistan devletine aittir.

3.7.Kimya Sanayii Sektörü

Kimya sektörü Kazakistan sanayiinin diğer sektörlerinin hammadde, yarı mamul ve malzeme ihtiyacının karşılanması açısından büyük rol üstlenmektedir. Sektörde öncelikli hedef ileri teknoloji, inovatif ve ihracata dönük yüksek katma değerli ürünlerin üretiminin sağlanması ve ulusal kimya sanayiinin rekabet gücünün artırılmasıdır. Kazakistan'ın ithal ettiği kimya sanayii ürünleri içerisinde gübreler, temizlik kimyasalları vs. katma değeri yüksek mamuller ağırlıktadır. Bu çerçevede, sektörde önemli yatırım potansiyeli bulunmaktadır. Zengin hammadde kaynakları kimya sanayiinin gelişmesi için elverişli zemin oluşturmaktadır.

3.8. Petrol ve Doğalgaz Sektörleri

Kazakistan petrol endüstrisinin gelişimi açısından belirlenen stratejik hedefler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Petrol ürünleri üretim hacminin artırılması ve kalitesinin yükseltilmesi
- Dünya pazarlarında talep gören yüksek katma değerli petrokimya ürünlerinin üretimi
- Yüksek katma değerli petrokimya ürünleri üretimi için hammadde tedariki
- Hidrokarbon hammaddesinin kapsamlı ve çok aşamalı işlenmesinin sağlanması
- Yüksek katma değerli inovatif mamullerin ve temel petrokimya ürünlerinin üretimi alanında faaliyet gösterecek KOBİ'lerin kuruluşunun teşvik edilmesi
- Çevreye duyarlı üretim sistemlerinin devreye sokularak yaygınlaştırılması

Bugün Kazakistan'da 3 petrol rafinerisi (Pavlodar, Çimkent ve Atırâu şehirlerinde) faaliyet göstermektedir. Fakat ülkede hidrokarbon hammaddesinin tam olarak işlenmesini sağlayacak teknolojik üretim süreçleri mevcut değildir. Hükümet rafinerilerin modernizasyonu ve teknolojik açıdan yenilenmesi için çalışmalar yapmakta, yeni modern tesisler inşa edilmektedir. Kazakistan'ın petrol ve doğalgaz ihracatının yüzde 79'u boru hatları, yüzde 13'ü deniz yolu ve yüzde 8'i demiryolu ile taşınmaktadır. Kazakistan'da 1991'den bu yana toplam 1,5 milyar tondan fazla petrol ve 741 milyar metreküp doğal gaz üretilmiştir. 2025 yılında yıllık petrol üretim hacminin 105 milyon tona çıkarılması ve orta vadeli süreçte petrol ve doğal gaz sektöründe 75 milyar dolar değerinde yatırım projelerinin uygulanacağı öngörülmektedir.

Petrol sektörü ile ivme kazanan ekonomik büyümenin etkileri başta hizmet sektörü olmak üzere diğer sektörlerle de yansımıştır. Hizmet sektörü ülkede en fazla istihdam sağlayan sektör konumundadır.

3.9. Enerji

Kazakistan dünya genelinde önemli bir enerji üreticisi haline gelmenin henüz ilk aşamalarında. Ülke halen enerji ihtiyacının belirli bir bölümünü ithal eder durumdadır. Halihazırda ithal edilen enerjinin zaman içinde ülkenin kendi üretimi ile karşılanır hale geleceği öngörülmektedir. Kazakistan'ın elektrik ihtiyacının yarıya yakın kısmı Rusya'dan ithalat yolu ile karşılanmaktadır. Ülke halihazırda güneyde kullanılmak üzere Özbekistan'dan gaz ithal etmektedir.

Kazakistan ekonomisinde öncelikli sektörler arasında özel bir yeri olan yenilenebilir enerji sektörünün geliştirilmesinde başlıca stratejik hedef enerji üretimi ve tüketiminde yenilenebilir kaynakların payının artırılmasıdır. Ülkede su, rüzgar ve güneş gibi yenilenebilir enerji kaynakları alanında büyük potansiyel mevcuttur. Ülkede rüzgar santrallerinin kurulması için incelenen 10 bölgenin bu amaç için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Bahse konu bölgelerde kurulabilecek rüzgar santrallerinin toplam kapasitesinin 1000 MW, yıllık üretim hacminin ise 2-3 milyar KW olabileceği öngörülmektedir. Kazakistan devletinin yenilenebilir enerji yatırımlarına sağladığı özel destekler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- tesis inşaatı için arsa temininde öncelik
- enerji dağıtımı yapan kuruluşların yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjiyi öncelikli satın alma zorunluluğu
- yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerjinin dağıtım ağları üzerinden nakli sırasında ücret muafiyeti
- yenilenebilir enerji tesislerinin dağıtım kuruluşunun ağına bağlanması sırasında kolaylık

Kazakistan'daki hizmetler sektörü 20 yıl içerisinde GSYİH'deki payını 59%, sanayi sektörü ise %36 seviyelerine çekmiştir.

Kazakistan'ın petrol ve doğalgaz ihracatının %79'u boru hatları, %13'ü deniz yolu ve %8'i de demiryolu ile taşınmaktadır.

2025 yılında yıllık petrol üretim hacminin 105 milyon tona çıkarılması ve orta vadeli süreçte petrol ve doğal gaz sektöründe 75 milyar dolar değerinde yatırım projelerinin uygulanması öngörülmektedir.

Petrol sektörü ile ivme kazanan ekonomik büyümenin etkileri başta hizmet sektörü olmak üzere diğer sektörlerle de yansımıştır.

Kazakistan'da 2025 yılının sonuna kadar beş yeni petrokimya fabrikasının açılması öngörülmektedir. K.C. Enerji Bakanlığı 2021 yılı içinde bu sektörde üretim tesisleri projelerini hızlandırmak ve potansiyel yatırımcılar için cazip koşullar sağlamak amacıyla Ulusal Petrokimya Geliştirme Projesi'ni hazırlamıştır. Projede, petrokimya tesislerine hammadde tedariki, petrokimya kümesinin oluşturulması, üretim sürecindeki sonraki aşamaların geliştirilmesi gibi konularda karşılaşılan sorunların çözümüne ağırlık verilmiştir. Öte yandan, Hükümet ile yatırımcı arasında imzalanacak ve yatırımcının petrokimya projesi kapsamında ihtiyaçlarını dikkate alacak ayrı bir sözleşmenin taslağı hazırlanmaktadır. Beş fabrikadan üçü Atırau eyaletinde, biri Çimkent'te inşa edilmekte olup, birinin ise Uralsk'ta kurulması planlanmaktadır.

3.10. Ulaşım ve Telekomünikasyon

Ülkenin yüzölçümünün genişliği ve nüfusunun dağılımı nedeni ile entegre bir iletişim altyapısı kurulması yüksek maliyetlidir. Ülkenin başlıca ekonomik faaliyeti batıda, Hazar Denizi'ne yakın bölgededir. Bununla birlikte ülke nüfusunun çoğunluğu orta, güney ve doğu bölgelerde yaşamaktadır. Kazakistan son yıllara kadar taşımacılık altyapısının geliştirilmesi yönünde çok az harcama yapmıştır. Hükümetin petrolden elde edilen gelirleri bu alandaki harcamalara yönlendirmek üzere yapmış olduğu planlar, küresel likidite krizine bağlı olarak ertelenmiş durumdadır. Demiryolları mal taşımacılığında hayati öneme sahiptir. 2004-2006 yılları arasında Kazakistan Demiryolları dış borçlanma yolu ile finanse edilen 1 milyar \$'lık bir iyileşme programı başlatmıştır. Gelecek yıllarda demiryolu taşımacılığına en az 3 milyar tutarında yatırım yapılması öngörülmektedir. Yine de demiryolu altyapısı halen zayıf durumdadır. Kazakistan demiryolları 15.000 km. uzunluğundadır. Yeni hatların Çin'in batısı, Orta Rusya ve Avrupa arasındaki seyahatleri

kısaltması beklenmektedir. Ülkedeki karayolları altyapısı da iyileştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Kazakistan'ın 93.000 km'lik karayolları ağının 84.000 km'lik (%90) kısmı asfaltlıdır. Petrol üretimindeki yüksek artışa bağlı olarak binek araçları kullanımı hızla artmıştır. Buna rağmen kişi başına düşen araç sayısı hala düşük seviyededir. Yasadışı yollardan ülkeye giren ikinci el araçlar otomobil pazarının önemli bir kısmını kapsamaktadır. Kazakistan kara ile çevrili bir ülkedir. Ülkenin açık denizlere açılımı Rusya ve Gürcistan'ın Karadeniz kıyıları üzerinden sağlanmaktadır. Kazak mavnaları Karadeniz'e Rus egemenliğinde bir su yolu olan Volga-Don kanalından girebilmektedir. Kazakistan'ın Hazar Denizi'ndeki en önemli limanı Aktau'dur. Aktau limanından Rusya, Türkmenistan, Azerbaycan ve İran limanlarına kargo yüklemeleri yapılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve dolayısıyla devlet destekli iç hat uçuşlarının sona ermesinden sonra, hükümetin etkin ve karlı bir hava taşımacılığı geliştirme çabaları sonuçsuz kalmış ve 1993 yılında kurulan Kazakistan Havayolları 1996 yılında iflas etmiştir. Daha sonra kurulan Air Kazakistan da 2004 yılında iflasını ilan etmiştir. Ülkenin ulusal havayolu taşımacılığının büyük çoğunluğu halihazırda özel bir şirket olan Air Astana tarafından yürütülmektedir.

3.11. Bankacılık

Kazak Milli Bankası öncülüğünde uygulanan politikalar ve siyasi iktidar tarafından yapılan düzenlemeler sonucunda, Kazakistan bankacılık sektörü dikkat çekici bir hızla büyüyerek, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında bankacılık sisteminin en fazla geliştiği ülke haline gelmiştir. Bu noktadan sonra, gelişmiş ülkelerin bankacılık sektörlerini takibe alan Kazakistan'da, bankacılık sektörünün bu ülkelerdeki seviyelere gelebilmesi için, özellikle 2000'li yıllarla beraber, uluslararası bankacılık standartlarına uyum amacıyla birçok yeni politika belirlenmiş ve düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar, uygulanan politikaların olumlu sonuçlar verdiğini ve Kazak bankacılık sektörünün parlak bir geleceğe sahip olduğunu ortaya koymuştur.

4. TİCARET

4.1. Genel Durum

Son yıllarda dünya petrol fiyatlarının yüksek seyretmesine bağlı olarak ülkenin dış ticaret fazlası artmakla birlikte Kazakistan, dış ticaret yapısındaki dengesizlikler nedeni ile zaman zaman dış ticaret açıkları ile karşı karşıya kalabilmektedir. İhracatının önemli kısmını petrol ve ana metaller oluşturan ülkenin ihracat gelirleri bu ürünlerin dünya fiyatlarındaki değişimlerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Kazak ekonomisi yüksek düzeyde ithalata dayalı bir ekonomidir. Ülkede gerçekleştirilen üretimin büyük çoğunluğu petrol ve doğal gaz sektörlerinde yoğunlaşmış olup, sermaye ve tüketim mallarında üretim iç tüketimi karşılayacak seviyede olmayıp üreticilerinin çoğunluğu ise fiyat ve kalite bakımından ithal malları ile rekabet edebilir düzeyde değildir. Geniş ve açık sınırlarından ülkeye çok sayıda ucuz, kaçak mal girişi gerçekleşmektedir. Petrol sektörü yatırımlarındaki ve üretimindeki artış sermaye malları ithalatındaki artışın diğer bir önemli nedenidir. Kazakistan'ın Rusya, Kırgızistan ve Özbekistan ile sahip olduğu geniş ve geçişi kolay sınırlar kayıt dışı sınır ticaretine olanak tanımakta ancak sınır ticaretinin hacmi dış ticaret verilerine yansıtılamamaktadır. Kayıt altına alınamayan ithalatın büyük çoğunluğu gıda dışı tüketim malları ve ikinci el arabalardan oluşmaktadır. İnşaat malzemeleri ithalatı ve doğrudan yabancı yatırımların sermaye malları ithalatı önemli ithalat kalemleridir. Enerji ithalatı –başta Rusya'dan gerçekleştirilen kömür ve elektrik olmak üzere- düşerken, Özbekistan'dan gaz ithalatı artmaktadır. Ticaretin gelişmesini sınırlayan en önemli problem, Kazakistan'ın tamamen kara ile çevrili, denize kıyısı olmayan bir ülke olmasıdır. Bu nedenle ihracatta ve ithalatta maliyetler çok fazla yükselmektedir. Bir diğer sorun da önemli petrol ve gaz ihracatı yollarının ülkenin dünya enerji piyasasındaki en önemli iki rakibi olan Rusya ve İran üzerinden geçmesidir. Ülkenin denize en yakın limanları Rusya ve Gürcistan'ın Karadeniz'deki kıyılarına yakın limanlardır. Kazak mavnaları Karadeniz'e Rus egemenliğindeki bir su yolu olan Volga-Don kanalından girebilmektedir. 1997 yılına dek Rusya üzerinden petrol geçişi konusunda sürekli sorunlar yaşanması, Kazakistan'ın Azerbaycan ve Türkiye, Çin, Türkmenistan ve İran gibi daha yüksek maliyetli alternatif güzergâhları göz önünde bulundurmasına neden olmuştur. Ancak Rusya, 1997 yılından itibaren Kazakistan'ın petrol ihracatını bu şekilde engellemek yerine, Rus

firmalarını Kazak pazarına girmeye teşvik ederek ve Kazak petrolünün transit geçişini kolaylaştırarak Kazakistan petrol sektöründeki varlığını artırmaya çalışmaktadır. Kazakistan sahip olduğu üretim yapısı itibarı ile daha ziyade ham madde ve yarı mamul ihracatçısı bir ülkedir. Petrol ve petrol ürünleri, demirli metaller, kimyasallar, makineler, hububat, yün, et, kömür ülkenin başlıca ihraç ürünleridir. İhracatın yarısından fazlasını petrol ve petrol ürünleri oluşturmaktadır.

Ülkenin başlıca ticaret ortakları: Çin, Rusya, İtalya, Hollanda, Almanya, Türkiye

Ülkenin başlıca ihracat kalemleri: Ham petrol ve türev ürünleri, radyoaktif elementler, maden, gıda, demir-çelik

Ülkenin başlıca ithalat kalemleri: Otomotiv, petrol yağları, ilaç, iletişim cihazları, hava taşıtları, makine

Kazakistan'ın Genel Dış Ticaret Seyri (milyar dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2001	6	8	15	-2
2005	17	28	45	-11
2010	24	57	81	-33
2015	31	46	77	-15
2017	48	29	78	19
2018	61	33	93	28
2019	58	38	96	19
2020	47	38	85	9
2021	57	46	103	11

Kaynak:Trademap

Kazakistan'ın Ünelere Göre İhracatı (000 dolar)

Sıra	Ülke	2019	2020	2021	Pay (% 2021)	Değişim (% 2020-2021)
1.	Çin	9 258 817	9 739 389	10 313 868	18,2	5,9
2.	Rusya	5 570 993	5 054 817	7 132 347	12,6	41,1
3.	Almanya	3 521 227	2 670 405	4 213 191	7,4	57,8
4.	İngiltere	452 293	743 838	4 063 265	7,2	446,3
5.	Özbekistan	1 878 388	2 091 366	2 701 119	4,8	29,2
6.	Yunanistan	1 799 447	1 797 137	2 634 099	4,6	46,6
7.	G. Kore	1 561 484	1 090 196	2 442 129	4,3	124
8.	Fransa	3 544 328	1 800 167	2 424 950	4,3	34,7
9.	İspanya	1 576 121	1 313 771	1 863 878	3,3	41,9
10.	ABD	1 270 124	938 682	1 795 313	3,2	91,3
11.	Romanya	1 867 540	1 284 104	1 741 395	3,1	35,6
12.	Avusturya	1 676 843	993 241	1 616 590	2,8	62,8
13.	Türkiye	1 403 956	1 180 549	1 595 313	2,8	35,1
14.	İtalya	2 362 918	1 440 239	1 400 691	2,5	-2,7
15.	Litvanya	761 403	684 802	1 313 176	2,3	91,8

TOPLAM İHRACAT (Diğerleriyle)	57 722 942	46 949 697	56 805 894	100	39,8
-------------------------------	------------	------------	------------	-----	------

Kaynak: Trademap

Kazakistan'ın Ünelere Göre İthalatı (000 dolar)

Sıra	Ülke	2019	2020	2021	Pay (% 2021)	Değişim (% 2020-2021)
1.	Rusya	14 050 846	14 051 466	18 493 830	40,5	31,6
2.	Çin	12 806 979	11 707 219	12 597 038	27,6	7,6
3.	Almanya	1 616 577	1 660 225	1 691 837	3,7	1,9
4.	Türkiye	900 182	985 685	1 288 305	2,8	30,7
5.	Özbekistan	1 237 315	732 315	1 023 478	2,2	39,8
6.	ABD	740 216	508 939	807 367	1,8	58,6
7.	Polonya	556 441	923 026	789 431	1,7	-14,5
8.	G. Kore	2 657 131	1 997 766	769 198	1,7	-61,5
9.	Beyaz Rusya	736 818	725 826	764 951	1,7	5,4
10.	İtalya	1 218 453	642 392	590 843	1,3	- 8
11.	Fransa	474 290	677 529	550 980	1,2	-18,7
12.	Hollanda	550 666	637 366	470 581	1	-26,2
13.	Ukrayna	367 046	336 168	424 541	0,9	26,3
14.	Belçika	194 719	232 925	421 854	0,9	81,1
15.	Litvanya	482 218	447 156	420 561	0,9	-5,9
TOPLAM İTHALAT (Diğerleriyle)		38 356 664	38 081 411	45 623 015	100	11,4

Kaynak: Trademap

4.2. Türkiye ile Ticaret

4.2.1. Genel Durum

2021 yılında ülkeye ihracatımız yaklaşık 1,3 milyar dolar olmuştur. İhracat bir önceki yıla göre %31 oranında artmıştır. Ülkenin toplam ihracatımızdaki payı %0,6'dır.

Kazakistan'a 2021 yılında ihraç ettiğimiz başlıca ürünler; ilaçlar, hazır giyim ürünleri ve makinalardır.

2021 yılında ülkeden ithalatımız 1,6 milyar dolardır. İthalat bir önceki yıla göre %35 oranında düşmüştür. Ülkenin toplam ithalatımızdaki payı %0,6'dır.

Kazakistan'dan 2021 yılında ithal ettiğimiz başlıca ürünler ise rafine edilmiş ham bakır ve bakır alaşımları; işlenmemiş alüminyum, petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar; taşkömürü; taşkömüründen elde edilen briketler, topak vb. katı yakıtlar ve pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)tur.

Başlıca İhraç Kalemlerimiz: Prefabrik yapılar, mücevherci eşyası ve aksanı, tohum, hububat ve kurubaklagil

Başlıca İthal Kalemlerimiz: Rafine edilmiş bakır, işlenmemiş çinko, petrol gazları ve diğer gazlı hidrokarbonlar

Taahhüt sektörümüz Kazakistan ile ekonomik ilişkilerimizde öncü konumunu sürdürmektedir. Türk müteahhitler tarafından Kazakistan'da toplam 24,4 milyar Dolar değerinde 500'e yakın proje gerçekleştirilmiştir.

Kazakistan’da Türk girişimcilerin özellikle gıda sektörü, ilaç-kimya sanayisi, inşaat, otelcilik ve imalat alanlarında öne çıktıkları görülmektedir. Kazakistan’da müteahhitlik sektöründe Türk şirketlerinin faaliyetleri de gün geçtikçe artmaktadır.

Türkiye-Kazakistan Dış Ticareti (milyon dolar)

Yıllar	Türkiye’nin İhracatı	Türkiye’nin İthalatı	Hacim	Denge
2001	120	90	210	29
2005	460	559	1019	-99
2010	819	1.393	2.211	-574
2015	750	1.110	1.860	-360
2017	746	1.463	2.209	-717
2018	695	1470	2166	-775
2019	804	1.400	2.204	-596
2020	986	1181	2167	-195
2021	1288	1595	2883	-307

Kaynak:Trademap

4.2.2. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

ANLAŞMA ADI	İMZA TARİHİ	RESMİ GAZETE TARİHİ VE SAYISI
Ticaret ve Ekonomik Teknik İşbirliği Anlaşması	10.09.1997	02.06.1998/23360
Gümrük Konularında Karşılıklı İdari Yardım Ve İşbirliği Anlaşması	22.05.2003	31.07.2008/26953
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	01.05.1992	11.02.1995/6460
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	15.08.1995	05.11.1996/8664
Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	22.05.2003	
Uzun Vadeli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Programı ve İcra Planı	13.12.2007	20.03.2008/13357
Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Arasında Ortak Gümrük Komitesi Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı	23.12.2017	13.09.2019/30887
KEK XI. Dönem Toplantısı Protokolü ve Eylem Planı	11.11.2019	17.06.2020/31158
Yeni Sinerji Ortak Ekonomi Programı 2019-2020 Eylem Planı	11.11.2019	

4.2.3. Türkiye-Kazakistan Yatırım İlişkileri

Kazakistan, ülkemizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri içinde en fazla yatırımlarının bulunduğu ülkelerden biridir. Ülkedeki Türk yatırımlarının toplam tutarı 1,8 milyar \$ aşmış durumdadır. Ülkedeki Türk şirketlerinin faaliyetleri ticaret, telekomünikasyon, otel işletmeciliği, süpermarket işletmeciliği, müteahhitlik, petrol ürünleri ve gıda imalatında yoğunlaşmıştır. Türkiye, Kazakistan'ın maden çıkarma sektöründe faaliyet gösteren 10 büyük yatırımcı ülkeden biridir. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı-TPAO, ülkedeki en büyük Türk yatırımcısıdır. TPAO, Kazakoil ile ortaklaşa kurulan Kazakturmunay-KTM isimli şirketin çoğunluk hissesine sahiptir.

Türk müteahhitlik şirketleri de ülkede çok önemli projelere imza atmıştır. Türk firmaları ülkede Astana Uluslararası Havaalanı, Parlamento Binası, Cumhurbaşkanlığı Konutu, Regent Ankara Otel, Okan Intercontinental Astana, Çocuk Rehabilitasyon Merkezi, Ulusal Müze, Devlet Konukevi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Astana İkiz Kuleler, GSM Telekomünikasyon altyapısı, Tengiz Novorossiysk boru hattının Kazakistan bölümü gibi önemli projeleri tamamlamıştır. Bu projelerin yanı sıra çeşitli alışveriş merkezleri, otoyollar ve fabrika projeleri de tamamlanmıştır.

4.2.4. İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar

Kazakistan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri içinde hâlihazırda en elverişli iş ortamını sağlayan ülkedir. Ancak pazara giriş yapacak firmalarımızın Kazakistan'ın bir dönüşüm sürecinden geçmekte olduğunu, bu bakımdan ülkede çok çeşitli fırsatlar bulunmakla birlikte iş ortamını elverişsiz hale getiren bazı zorlukların da bulunduğunu göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu zorluklar bürokrasinin fazla olması, yasal altyapısının henüz tamamlanmamış olması ve bu nedenle mevzuatta sık değişikliklerin yaşanması, ülkede uluslararası iş kültürünün henüz yeterince yerleşmemiş olması vb. gibidir. Ülkeye ihracat gerçekleştiren ya da ihracatta bulunmayı hedefleyen üretici firmalarımızın rekabetin yoğun olduğu bu pazarda uzun vadede kalabilmek için üretim faaliyetine geçmeleri gerekebilecektir. İthalata bağımlı bir dış ticaret yapısına sahip olan ülke, üretimde çeşitliliğin sağlanmasını teminen özellikle tüketim malları üretimini teşvik edici yönde uygulamalar yürütmektedir. Taşımacılıkla ilgili sorunlar Türkiye-Kazakistan ticari ilişkilerinin gelişimi önündeki en önemli sorundur. İki ülke arasındaki uzaklık nedeni ile taşımacılık maliyetleri ülkeye ihracat sırasında ortaya çıkan maliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca ülkenin sahip olduğu geniş topraklar nedeni ile ülke içi taşımacılık da fiyatlandırmada büyük paya sahiptir. Kazakistan'ın uzak bir pazar olması ve ayrıca ülke içindeki taşımacılığın da zor olması nedeni ile ülkede iş yapacak işadamlarımızın depo bulundurma arz sürekliliği açısından gerekli görülmektedir.

Bürokrasinin ağır işlemesi ülkede iş yapan Türk işadamlarınca önemli bir sorun olarak ifade edilmektedir. Ticareti düzenleyen hukuki altyapıda yetersizlikler gözlenmekte olup mevzuat hala gelişim aşamasındadır. Diğer taraftan ülkede faaliyet gösteren işadamlarının ülke koşullarına ve yasalara uygun hareket etmeleri halinde herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Para transferinde sözleşme şartı ve fatura aranmaktadır. Bu koşulların yerine getirilmesi halinde bankalar arası para transferi rahatça gerçekleştirilebilmektedir. Elden para transferinde ise zorluklar bulunmaktadır. Elden para transferinde tüm vergilerin ödendiğini ve paranın yasal olarak kazanıldığını gösteren belgelerin ibrazı zorunludur. Pazarda rekabet edebilmenin ve tutunabilmenin ön koşulu nakliye, servis ağı ve garanti koşullarının sağlanabilmesidir. Bu nedenle bazı sektörlerde faaliyet gösteren firmalarımız, bir süre pazarı tanıdıktan sonra ihracat yerine pazarda üretime geçmeyi tercih edebilmektedirler. Bu durum pazardaki en önemli rakiplerimiz durumunda olan Çin ve Rusya ile rekabette avantaj sağlamaktadır. Gıda işleme, paketleme, şişeleme, makine, inşaat malzemeleri üretimi alanlarında ülkede üretim olanakları bulunmaktadır. Burada dikkat çekilebilecek diğer bir hususta Kazak Hükümeti, imalat sanayi üretimine geçişin sağlanması için çeşitli üretim teşvikleri sağlamaktadır. Yarı mamullerin Kazakistan'a getirilip ülkede monte edilmesi, mamul haline getirilmesi de üretim faaliyeti sayılmakta ve teşvik edilmektedir.

Ticari ilişkilerin tesisinde Kazak iş ve siyaset çevreleri ile iyi ilişkiler olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Bu bakımdan pazara giriş yapacak firmaların iyi bir yerel ticari ortakla çalışması, ülkede iş yapmak için önemli bir avantaj sağlayan bir ilişkiler ağına sahip olmayı da beraberinde getirdiği için faydalı olacaktır. Ancak ülkede iyi bir yerel ticari ortak bulmak

konusunda firmalarımız zorlanmaktadır. Güvenilir bir ticari ortak arayışında olan firmalarımızın T.C. Astana Büyükelçliği Ticaret Müşavirliği ve ülkede başarılı olmuş firmalar ile irtibata geçmesi yararlı olacağı düşünülmektedir. Kazakistan'da yerleşik Türk firmaları arasında halihazırdaki iş birliğinin geliştirilerek ileriye götürülmesi Türkiye'nin Kazakistan pazarındaki varlığını güçlendirecektir.

4.3. Dış Ticaret Politikası Ve Uygulamaları

4.3.1.Dış Ticaret Mevzuatı

- Kazakistan 2010 yılı Temmuz ayında Rusya ve Belarus arasındaki Gümrük Birliğine ve daha sonra 01 Ocak 2015 tarihinden itibaren Avrasya Ekonomik Birliğine dâhil olmuştur.
- Kazakistan ile ticarete ödemelerde peşin ödeme ya da akreditifin tercih edilmesi gerekmektedir. Kazak işadamları genellikle peşin ödeme yöntemini kullanmayı tercih etmektedir. Bankacılık sisteminin gelişmesi ile birlikte akreditif kullanımı da yaygınlaşmaya başlamıştır.
- Öte yandan, bankalar arası para transferlerinde gerçek kişiler ve şahıs şirketleri için sınırlamalar bulunmakla birlikte, şirketler için herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Para transferinde sözleşme şartı ve fatura aranmaktadır. Bu koşulların yerine getirilmesi halinde bankalar arası para transferi rahatça gerçekleştirilebilmektedir.

Kazakistan'da ithalat ve ihracat rejimleri Avrasya Ekonomik Birliği Gümrük Kanunu çerçevesinde uygulanır. Avrasya Ekonomik Birliği Gümrük Kanunu, malların Avrasya Ekonomik Birliği'nin (Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya) gümrük sınırı boyunca hareketine ilişkin ilişkileri düzenleyen kodlanmış bir düzenleyici mevzuattır. Kanun, 1 Ocak 2018'de yürürlüğe giren ve Gümrük Birliği Gümrük Kanunu'nun yerini alan Avrasya Ekonomi Birliği Gümrük Kanunu Sözleşmesinin bir ekidir. Kanun, bir dizi gümrük işlemini otomatikleştirmeyi, hızlandırmayı ve basitleştirmeyi amaçlamaktadır.

- Gümrük Birliği uygulamasında sınır kontrollerine ilişkin fonksiyonlar Gümrük Komitesine geçmiştir.
- "Tek Elektronik Pencere" projesi uygulamaya konulmuştur.
- Birlik üyesi ülkeler arasında ihracat-ithalat kontrol edilmemekte, sadece gümrük formu düzenlemek yeterli olmaktadır.
- Kazakistan gümrük geçiş noktalarında tek pencere ve tek durak sisteminin uygulamasına geçilmiştir. - Şu anda Kazakistan sınırlarında 5 adet elektronik sistemli (Çin sınırında) ve 68 adet araç geçiş noktası mevcuttur.
- Elektronik geçiş noktalarında tarama, radyoaktif denetim gibi işlemler yapılarak, araçlara elektronik mühür vurulmaktadır. Böylece ilgili aracın hareketleri internetten takip edilebilmektedir.
- Fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin kanun yürürlüğe girmiştir.
- Tarım, sağlık ve çevre mevzuatlarındaki teknik düzenlemelerin büyük bir kısmı 01.07.2011 tarihinde uygulamaya konulmuştur.
- Kazakistan 27 Temmuz 2015 tarihinde resmi olarak Dünya Ticaret Örgütüne üye olmuştur.

4.3.2. Gümrük Vergileri

Kazakistan'da Avrasya Ekonomik Birliği tarafından onaylanan Gümrük Vergi oranları uygulanmaktadır. Kazakistan'a ithal edilen mallara uygulanan gümrük vergileri ürünün türüne göre değişmektedir. Gümrük vergisi muafiyetleri sınırlı sayıdaki ürün grubu için söz konusudur. Söz konusu muafiyetler, yatırım mevzuatı çerçevesinde uygulanan muafiyetler ve yeraltı maden işleri ile ilgili muafiyetleri kapsamaktadır. Gümrük vergileri %0 ila %30 arasında değişmektedir. Ortalama gümrük vergisi oranı yaklaşık %7,9'dur. Gümrük vergileri ortalamasının düşük olmasının esas nedeni ülkenin başlıca ticari partneri olan Rusya'ya (Avrasya Ekonomik Topluluğu Gümrük Birliği Anlaşması nedeni ile) muafiyet uygulanması ve diğer taraftan Rusya, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan gibi BDT ülkelerine tercihli oranlar uygulanmasıdır. Gümrük vergilerine ilave olarak, gümrük işlemleri sırasında 50 Euro tutarında bir gümrükten mal

çekme harcı talep edilmektedir. Söz konusu harç, gümrük beyannamesinin esas sayfası ile ilgili işlemlerinin tamamlanması için tahsil edilmekte olup, her bir ilave sayfa için 20 Euro talep edilmektedir. İhracatta bazı istisnalar haricinde (bazı hayvan deri ve postları, hurda metaller gibi) gümrük vergisi uygulaması bulunmamaktadır.

4.3.3. İç Vergiler ve Oranlar

Genel:

Hali hazırda yürürlükte bulunan vergi rejimine göre; yatırımcı faaliyetlerine uygulanan ana vergiler aşağıda sıralanmaktadır:

- Kurumlar vergisi %20,
- Yabancı şirket şubesinin safi gelir vergisi, “şube gelir vergisi” %15,
- Mukim olmayan kişi gelirinden ödeme kaynağından kesilen vergi, “kaynakta kesilen vergi” %5-20,
- Katma Değer Vergisi (KDV) %12,
- Kişisel gelir vergisi %10,
- Sosyal vergi %11,
- Mülk vergisi %1,5,
- Gümrük harç ve resimleri

Kazakistan Cumhuriyeti’nde faaliyet gösteren şirketlerden alınan diğer vergi ve zorunlu ödemeler mevcuttur. Yukarıda gösterilen liste özel ödemeler ve yer altı kaynak kullanıcı vergileri içermemektedir. Kazakistan’daki vergi dönemi bir takvim yılından oluşmaktadır.

Kurumlar Vergisi:

Yerel ve yabancı şirketler kurumlar vergisine tabidir. Vergiye tabi gelir kar ve zarar arasındaki fark olarak tespit edilmektedir. Vergi oranı %20’dir. Kurumlar vergisi peşin olarak eşit miktarda aylık ödeme şeklinde ödenmektedir. Kurumlar vergi beyannamesi en geç vergi dönemini takip eden yılın 31 Mart tarihinde teslim edilmelidir. Nihai hesaplanan kurumlar vergi tutarı kurumlar vergisinin avans ödemeleriyle karşılaştırılmalıdır. Eğer kurumlar vergisinin nihai tutarı vergi dönemi boyunca %20 oranla ödenen kurumlar vergisi avans ödemelerinden fazla olursa şirket ödenmeyen tutarın %40’ı oranında ceza ödemektedir. Yabancı şirketler şubeleri de safi gelir üzerinden vergilendirilmektedirler. Vergi oranı %15’tir. Ancak belli durumlarda çifte vergilendirilmeyi önlemek için oran %5’e indirilebilmektedir.

Gelir Vergisi:

Gelir vergisi genel olarak %20 oranla Kazak şirketlerine yapılan hizmetleri (bazı istisnalar hariç), sermaye artış geliri, mevduat, kar ve sigorta risk anlaşması doğrultusunda ödenen sigorta primleri, vergi kolaylığı olan devlette mukim olan kişilere yapılan ödemeleri içeren Kazakistan kaynaklarında elde edilen gelirden kesilmektedir. Vergi dönemi üç takvim aydır.

Katma Değer Vergisi (KDV):

Mal ve hizmetlerin çoğu KDV’ye tabidir. Hali hazırda KDV oranı %12’dir.

- KDV’ye tabi muamele KDV faturalarıyla temin edilmelidir. Bu KDV faturasında KDV’ye ilişkin bilgiler bulunmaktadır. (KDV mükellefinin KDV kayıt numarası, KDV muamelesinin tarihi, KDV miktarı v.b.)
- İthalat KDV’si ithal edilen malların bedeline uygulanarak gümrük işlemleri sırasında ödenmektedir. Vergi kanununa göre ithalatçı belli uygun malların ithalatında KDV ödemesinde para çıkışı önlemek için uygulanan özel tazminat mekanizması (pratikte bu mekanizma “muafiyet” olarak kabul edilebilir) kullanımını seçebilmektedir. Pratikte bu mekanizma ithalat KDV tutarını KDV beyannamesinde fatura değeri üzerinden satış KDV’si (output VAT) ve aynı zamanda peşin KDV’si (input VAT) olarak gösterilebilmesine imkan sağlamaktadır. Hiçbir ödeme yapılmayacaktır.
- Kazakistan’da KDV mükellefi olarak kayıtlı olmayan mukim olmayan kişilerden alınan hizmetler mukim olan alıcının KDV’ye tabi muamelesinde gösterilecektir. Bu tür hizmetlerin bedelleri KDV’ye tabidir ve alıcı KDV’yi beyan etme ve ödemekle yükümlüdür.
- Eğer peşin KDV tutarı (satıcılara ödenen KDV) fatura değeri üzerinden alınan KDV tutarını (müşterilerden alınacak KDV) aşarsa şirket bütçeden KDV iadesini istemeye hakkı vardır. KDV iade prosedürü yorucudur, çünkü başvuranın,

satıcının ve müşterilerin vergi denetiminden geçmelerini gerektirmektedir. Pratikte KDV iadesini almak zordur, çünkü vergi makamları vergi denetiminin yapılmasına mani olmaya çalışıp iadeyi geciktireceklerdir.

- KDV vergi dönemi takvim üç aylardır. KDV vergi dönemini takip eden ikinci ayın 15'nde beyan edilerek vergi dönemini takip eden ikinci ayın 25'nde ödenecektir.

Kazakistan'da vergilerden sorumlu kuruluş K.C. Maliye Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren Devlet Gelirleri Komitesi'dir.

Sosyal Güvenlik Vergisi/Yardımlar:

Genel olarak sosyal güvenlik ödemeleri Sosyal Vergi, Zorunlu Sosyal Güvenlik Ödemeleri ve Emeklilik Ödemelerinden oluşmaktadır. Toplam vergi oranı %21'dir, bunun %11'ni işveren %10'nunu ise işçi ödemektedir. Sosyal vergi işveren (mukim olan, mukim olmayan, bireysel müteşebbis vb.) tarafından ödenmektedir. Sosyal vergi matrahı işverenin gerçek kişilere ödediği maaşlar ve ek ödemelerdir. Vergi oranı %11'dir. Zorunlu sosyal ödemeleri sosyal vergiden indirilmeye tabidir. Vergi dönemi takvim üç aylardır. Sosyal vergi maaş ödemesinin yapıldığı ayı takip eden ayın 25'nde işveren tarafından yapılacaktır. Zorunlu sosyal güvenlik ödemeleri sosyal vergi ile birlikte işveren tarafından Devlet Sosyal Güvenlik Fonuna ödenecektir ve sadece mukim olan kişiler için geçerlidir. Bu ödemelerin matrahı işverenin gerçek kişilere ödediği maaşlar ve ek ödemelerdir. Ödeme oranı %3,5'tir. Ödeme dönemi takvim üç aylardır. Zorunlu sosyal ödemeleri maaş ödemesinin yapıldığı ayı takip eden ayın 25'nde işveren tarafından yapılacaktır. Zorunlu sosyal ödemeleri kişisel gelir vergisi ve sosyal vergi beyannamesinde beyan edilecektir. Emeklilik fon ödemeleri işveren tarafından işçi maaşlarından kesilerek Devlet Emeklilik Fonuna ödenecektir. Bu hüküm sadece Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşları için geçerlidir. Bu ödemelerin matrahı işverenin gerçek kişilere ödediği maaşlar ve ek ödemelerdir. Emeklilik ödemeleri oranı %10'dur. Dönemi takvim üç aylardır. Emeklilik ödemeleri maaş ödemesinin yapıldığı ayı takip eden ayın 25'nde işveren tarafından yapılacaktır. Zorunlu sosyal ödemeleri kişisel gelir vergisi ve sosyal vergi beyannamesinde beyan edilecektir.

4.3.4. Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Kazakistan uluslararası standartlardan farklı olan Gosstandart (GOST) Standart sistemini benimsemiştir. İthal edilen pek çok üründe, GOST standartlarına uygunluk aranmaktadır. Kazak GOST sistemi ile ilgili standardizasyon, belgelendirme ve tüketici haklarının korunması hususlarından "Teknik Düzenleme ve Metroloji Komitesi-KAZMEMST" sorumludur. Ülkede Türk Standartlar Enstitüsü-TSE'nin bir temsilciliği faaliyet göstermekte olup, standartlar hakkında buradan bilgi temin edilmesi de mümkündür. TSE temsilciliği aynı zamanda ülkedeki yatırımcı firmaların ISO sertifikası temininde de danışmanlık hizmeti vermektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatı zorunlu ve gönüllü sertifikalandırma sağlar. Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatı, Kazakistan Cumhuriyeti'nde onaylanmamış zorunlu belgelendirmeye tabi ekipmanların reklamını ve kullanımını yasaklamaktadır. Ayrıca, tüketiciye sertifika vermeden zorunlu belgelendirmeye tabi ürünlerin satılması yasaktır.

Aşağıdaki ekipman zorunlu sertifikalamaya tabidir:

1. Tarımsal makine ve teçhizat;
2. Elektroteknik, radyo elektronik donanımları;
3. Katı, sıvı ve gaz yakıtlar üzerinde çalışan ısıtma teçhizatı ve teçhizatı;
4. Ağaç işleme donanımları;
5. Yapı malzemeleri ve yapıları;
6. Hafif endüstri ekipmanları;
7. Tıbbi ve veterinerlik malzemeleri, tıbbi ve veterinerlik ürünleri ve sıhhi ve hijyenik ürünler;
8. Yakıt hammaddeleri;
9. Potansiyel olarak tehlikeli endüstriler için ekipman.

Sertifika prosedürü, ekipmanın yetkili bir kuruluş tarafından düzenleyici belgelerde (Gosstandart) belirtilen şartlara uygunluğunun yazılı bir teyididir ve birkaç işlemlerden oluşur. Kazakistan Cumhuriyeti'nde ithal edilen ekipmanın belgelendirilmesi, belgelendirme ödemelerinin denkliği ilkesine tabi olmak üzere, Kazakistan Cumhuriyeti'nin GSS'inde oluşturulan yerel ekipmanlarla aynı düzen ve kurallara uygun olarak yapılmalıdır. Yabancı sertifikaların tanınmasına

ilişkin kararlar yetkili devlet tarafından alınır (Kazakistan Cumhuriyeti Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Standardizasyon, Metroloji ve Sertifikalandırma Komitesi). Tanınma belgeleri, ithal eden ülkenin, Rusça ve Kazakça dilinde verilmektedir.

4.3.5. Teknik Engeller

Güvenlik, çevre ve sağlık gibi nedenlerle Avrasya Ekonomik Birliği sınırlarından geçişi yasak olan (ozon tabakasına zararı olan ürünler, tehlikeli atıklar, bitki korumaya ilişkin Stockholm Konvansiyonu kapsamındaki ürünler, silahlar, atık kâğıt ürünleri) veya kısıtlama içinde olan (bazı ilaçlar, kimyasallar vb.) klasik ürün grupları tarife-dışı engelleri oluşturur. Lisans alma prosedürlerinin zorluğu ve bürokratik engellerin çok olması, lisans depozitolarının iadelerinin gecikmesi, bazı şirketlere çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmaları hükümlerine aykırı olarak geçmişe dönük vergi cezalarının kesilmesi Kazakistan'da karşılaşılan önemli tarife dışı engellerdir.

Türkiye'den Kazakistan'a ülke içi taşımacılıkta nakliye maliyetlerinin çok yüksek olması Kazakistan'ın Rusya Federasyonu (RF), Belarus, Ermenistan ve Kırgızistan ile oluşturduğu Avrasya Ekonomik Birliği kapsamında RF, Belarus, Kırgızistan ve Ermenistan menşeli ürünlerin ülkeye girişinde gümrük vergisi muafiyetinin olması, ülkemiz ürünleri açısından rekabet edilebilirliği olumsuz yönde etkilemektedir. Kazakistan'a 2019 yılında gerçekleştirilen ihracatımızın taşıma modlarına göre dağılımına bakıldığında, nakliyelerin ağırlıklı olarak karayolu ulaşımı ile sağlandığı görülmektedir. Ancak Kazakistan'a karayolu ile yapılan taşımacılıkta taşımacılarımızın karşı karşıya kaldığı birtakım lojistik engeller mevcuttur. Söz konusu engellerin başında, geçiş belgesi kotası yer almaktadır. İki ülke arasında her sene 8.000 adet ikili (iki seferde 4.000'er adet) ve 1.500 adet 3.ülke geçiş belgeleri verilmektedir. Ayrıca, Türk firmalarının geçiş belgeleri alabilmeleri için belli bir oranda Kazak aracı yükleme zorunlulukları bulunmaktadır.

5. PAZAR DURUMU

5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri İle Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yanları

- ♣ Ülkenin petrol rezerv seviyesi Hazar Denizi'ndeki yeni bulunan rezervler ile birlikte giderek artış göstermektedir.
- ♣ Kazakistan, ülkemizin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri içinde en fazla yatırımlarının bulunduğu ülkelerden biridir. Ülkedeki Türk yatırımlarının toplam tutarı 1,8 milyar \$ aşmış durumdadır.

Zayıf Yönleri

- ♣ Önemli petrol ve gaz ihracatı yollarının ülkenin dünya enerji piyasasındaki en önemli iki rakibi olan Rusya ve İran üzerinden geçmesi
- ♣ Aral Gölü'nün Siriderya ve Amuderya nehirlerinin Orta Asya'daki pamuk üretimi nedeniyle aşırı kullanımı dolayısıyla kurumakta olması, kalan su da böcek ilaçları ve gübre atıkları ile kirlenmekte olduğu için, bölge nüfusu ve tarımsal kullanım açısından çok önemli sorunlar doğurmaktadır.

Fırsatlar

- ♣ Kazakistan, bağımsızlıktan bu yana doğrudan yabancı yatırım çekmekte başarılı olmuştur.

Tehditler

- ♣ Kazakistan'ın tamamen kara ile çevrili, denize kıyısı olmayan bir ülke olmasıdır. Bu nedenle ihracatta ve ithalatta maliyetler çok fazla yükselmektedir.
- ♣ Kazakistan'daki etnik çeşitlilik ülke için potansiyel bir problemdir.

- ♣ Kazakistan bağımsızlığına kavuşmuş olmasına rağmen Rusya'nın bu ülke üzerindeki baskısı ve etkisi devam etmektedir.
- ♣ Bürokrasinin fazla olması, yasal altyapının henüz tamamlanmamış olması ve bu nedenle mevzuatta sık değişikliklerin yaşanması, ülkede uluslararası iş kültürünün henüz yeterince yerleşmemiş olması iş ortamını elverişsiz hale getirmektedir.

5.2. Dağıtım Kanalları

Hala gelişmekte olan bir pazar olarak değerlendirilen Kazakistan'ın özellikle başkenti ve büyük şehirlerinde gelişmiş bir pazar yapısından söz etmek mümkündür. Pazarda yer almak isteyen firmalar dağıtım ağını başlıca dört ana kanal üzerinden organize edebilmektedirler:

- Açık hava pazarları ile çalışarak,
- Dağıtıcılar aracılığıyla,
- Markalı ürünlerle kendi mağazalarını açarak veya bayilik vererek,
- E-Ticaret ve İletişim Siteleri (Instagram, VK, Facebook v.s.).

Açık pazarlarda ve barakalarda yapılan perakendecilik faaliyeti oldukça etkin olmasına ve eski alışkanlıklar nedeniyle tüketiciler tarafından tercih ediliyor olmasına rağmen bu pazarlarda yoğun fiyat rekabeti yaşanmaktadır. Genellikle orta-alt segmentte yer alan tüketici grubunu hedef alan bahse konu pazarlarda alıcıların fiyat esnekliği oldukça yüksektir. Markasız biçimde satılmakta olan Çin malları ile fiyat rekabeti içerisine girmenin uzun vadede üreticilerin zararına olacağı değerlendirilmektedir. Sayılan dezavantajlarına rağmen Kazakistan'daki açık hava pazarlarının etkinliği yadsınamaz durumdadır. Özellikle gıda dışı perakendecilikte Almatı'nın en büyük açık hava pazarı olan Baraholka sadece perakende satış gerçekleştirilen bir pazar olmayıp, elektronik gibi ürünlerin dahi Kazakistan kırsalına dağıtımının yapıldığı bir pazardır.

Ülkede pek çok irili ufaklı distribütör faaliyet göstermektedir. Kazakistan açısından distribütörlerle çalışma usulü olarak verilebilecek en uygun örnek, distribütörün deposunun kullanıldığı ve dağıtım araçlarının distribütörün mülkiyetinde olduğu modeldir. Bu uygulamalarda distribütöre aylık satış hedefleri verilmekte, distribütör ücretsiz ürünlerle desteklenmekte ve satışları artırmaya teşvik edilmektedir. Üretici firmalar uzun vadede dağıtım firmalarıyla vadeli çalışabilmektedir.

Pazara girişte firmaların izledikleri yöntemlerden biri de bayilikler vermektir. Özellikle markalaşmaya ve bayilik sistemi kurmaya odaklanmış olan yabancı firmalar, markalarını yoğun reklam kampanyalarıyla desteklemekte, bayilik sistemini modern teknolojileri kullanarak organize etmekte, elektronik stok takip sistemleri ve gelişmiş dağıtım ağları ile başarıya ulaşmaktadırlar. Kazakistan'da hala perakendeciliğin büyük bir kısmının açık pazarlarda ve barakalarda yürütülmeye devam ediliyor olması neticesinde yabancı firmalar bayilik verebilecekleri yeterlilikte Kazak firma bulmakta zorlanabilmektedir. Bu nedenle öncelikle Kazakistan'da kendi mağazalarını ve "show roomlarını" açan üretici firmalar, marka değeri yarattıktan sonra bayileşme yoluna gidebilmektedir.

E-Ticaret satış sistemi Kazakistan'da son 5-6 yıl içerisinde hızla gelişmektedir. Bugünde Kazakistan pazarında pek çok büyük internet mağazaları faaliyet göstermektedir. K.C. Milli Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine göre 2018'de E-Mağazaları üzerinden yapılan alışveriş hacmi genel perakende ticaretinin %2,9 (parasal birimde) oluşturmuştur. 2025'e kadar bu oranın %5'e yükseleceği tahmin edilmektedir. K.C. Milli Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine göre 2018'de Kazakistan'da E-Mağazalardan satın alınan ürünler:%14-15 Kozmetik ve Elbise, %11 Ev Makineleri, %10 Ayakkabı ve İnşaat Malzemeleri, %9 Bilgisayar, %5 Cep Telefonu, %4 Gıda Ürünleri, %2 Kitap.

Ülke genelinde kabul görmüş ödeme biçimi mal mukabili nakit ödemedir. Ama son 2-3 yılda Nur-Sultan ve Almatı şehirlerinde banka kartıyla ödeme veya bir hesaptan ikinci hesaba havale yoluyla ödeme yapmak yaygınlaşmaktadır. Bu kapsamda, yukarıda sıralanmış dağıtım kanallarından hangisi kullanılacak olursa olsun firmalarımızın öncelikli olarak tercih etmesi gereken ödeme yolunun nakit olması tavsiye edilmektedir. Ancak, özellikle bayilik sistemi kuran markalar kendi bayileriyle açık hesap çalışabilmekte veya doksan güne varan vadelerle ürün göndermek durumunda kalabilmektedirler. Bu aşamada yapılacak sözleşmeler önem kazanmaktadır. Kazak Ticaret Kanunu, alacak verecek ilişkilerinde yapılan sözleşmeleri bağlayıcı kabul etmektedir. Bununla birlikte Kazak iç hukuk sisteminde mahkemelerin sonuçlanması zaman alabilmekte, sistem kişilerin istismarına açık olabilmekte, dolayısıyla nadir de olsa mağduriyetler ortaya çıkabilmektedir.

5.3. Tüketici Tercihleri

Harcanabilir gelir artışı paralelinde değişmekte olan tüketici tercihlerinde; daha yüksek standartlarda alışveriş ortamı sunan, sağlık ve hijyenik açılardan denetlenen ürünlere raflarında yer veren süpermarketler ve hipermarketlerden, haftalık alışverişler yaparak, mümkün olan en kısa sürede tüm ihtiyaçları karşılamak yönünde eğilim gözlenmektedir. Ancak ekmeğe veya süt gibi günlük satın alınan gıda maddeleri hala geleneksel bakkallardan, et ve meyve sebze ise açık hava pazarlarından temin edilmektedir. Kazak tüketicileri giyimlerini, kullandıkları araçları ve yemek yedikleri restoranları birer prestij unsuru olarak değerlendirmekte olup bunlarla ilgili harcamalarda daha esnek olabilmektedir. Marka bilincinin büyük bir hızla gelişmekte olduğu ülkede özellikle kültürel anlamda ve marka bilinci üzerindeki Rus etkisi azalmaktadır. Geçmiş dönemde genel olarak tüm BDT ülkelerinde gözlenen Sovyet etkisi Kazakistan'da Rus nüfusun fazla olması nedeniyle daha derin olmuştur. Kazakistan'da tüketici tercihlerinde bölgesel farklılıklar da bulunabilmektedir.

Genel halk arasında Türkiye tekstili, elbise ve ayakkabıları kaliteyi simgelemekte olup, Türk markalarına karşı olumlu bir algı mevcuttur. Karşılaştırmalı fiyat avantajı nedeniyle Çin malları pazarda talep görmekle birlikte, Türk tekstiline yönelik artan bir ilgi söz konusudur. Türk ürünlerinin halk arasında popüler olmasının bir diğer nedeni Türk dizileridir. Kazakistan'da yaygın olarak takip edilen Türk dizileri, tüketime yönelik alışkanlıkları da etkileyebilmektedir. Pazarda görünürlük, Kazak halkının yaygın olarak tercih ettiği alanlarda yürütülen perakende faaliyetleri ve bunların sosyal/görsel medya üzerinden desteklenmesi ürünlerimizin Kazakistan pazarındaki satışını desteklemektedir.

5.4. Ambalaj, Paketleme Ve Etiketleme

"Ürün etiketlemesi için gereklilikler" Teknik Yönetmeliği kapsamında etiket üzerinde olması gereken terimler ve tanımlar:

- 1) Paketleme tarihi (ambalaj, sıvı ürünlerin şişelenmesi) - ürünlerin pakete (konteynere) yerleştirildiği tarih;
- 2) Üretim tarihi - ürünlerin imalat (üretim) teknolojik işleminin sonu hakkında bilgi veren, üretici tarafından yapılandırılan tarih;
- 3) Üretici (fabrika) - tüketime yönelik ürünler üreten şahıslar veya tüzel kişiler;
- 4) Son kullanma tarihi - malların kullanım için uygun olmadığını kabul edilen süre;
- 5) Ambalaj (konteyner) - hammadde ve bitmiş ürünlerin yerleştirilmesi, korunması, taşınması, yüklenmesi ve boşaltılması, teslimi ve depolanması için kullanılan bir ürün;
- 6) Tedarikçi - ürün tedarikini sağlayan bireysel veya tüzel kişilik;
- 7) menşe şahadetnamesi - bir ülke, bölge, yerleşim, yer veya diğer coğrafi endikasyonun adını temsil eden veya içeren bir isim, ayrıca böyle bir temyizden türetilen ve ürünler, özel mülkler, kalite ile ilgili olarak kullanımının bir sonucu olarak bilinen bir gösterge itibarı veya diğer özellikleri, karakteristik doğal koşullar ve (veya) insan faktörleri dahil olmak üzere esas olarak coğrafi kökeniyle ilişkili olan;
- 8) İşaretleme - tüketici için bilgi taşıyan ve ürünler, belgeler, notlar (paket ekler), etiketler, ambalaj (konteyner) üzerine basılmış metin, ticari markalar, sembol ve şekiller;

9) Ticari marka - bir tüzel veya gerçek kişilerin ürünlerini diğer tüzel veya gerçek kişilerin homojen ürünlerinden ayırt etmeye yarayan, kanuna uygun olarak tescil edilmiş veya Kazakistan Cumhuriyeti'nin katıldığı uluslararası anlaşmalar nezdinde kayıt etmeden korunan bir tanım;

10) Kolektif bir marka, onlar tarafından üretilen veya satılmış olan ürünlerin muntazam nitelikte veya diğer özelliklere sahip olan ürünlerin belirlenmesine hizmet eden bir dernek (birlik) veya diğer tüzel kişiler ve (veya) bireysel girişimcilerin ticari markasıdır.

5.5. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları

Kazakistan Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütüne (WIPO) 1993'te üye olup aşağıdaki sözleşmelere taraf olmuştur:

- WIPO Kuruluşuna Dair Anlaşma (1967);
- Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi (1883);
- Markaların Uluslararası tescili ile ilgili Madrid Anlaşması (1891);
- Patent İşbirliği Antlaşması (1970)

Kazakistan bugüne kadar Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü çerçevesinde aşağıdaki anlaşmaları imzalamıştır:

- 27 Mayıs 2010'da Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Protokolü (28 Haziran 1989);
- 9 Kasım 2010'da Olimpik Simgesini Korumasına İlgili Nairobi Anlaşması (26 Eylül 1981);
- 2 Mayıs 2011'de Patent Hukuku Anlaşması (1 Haziran 2000y. Cenevre).

Kazakistan'da fikri mülkiyet haklarının korunması "10.06.1996/6 sayılı K.C. Fikri ve Benzeri Mülkiyet Hakları Kanunu" ve mevzuatı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Yurt dışında kendi ticari markasını tescil etmek isteyen Kazakistan iş adamlarının ve Kazakistan'da kendi ticari markasını tescil etmek isteyen yabancı iş adamlarının hukuki eşitliğini sağlamak için 8 Nisan 2012'de 'Ticari Marka Kanununa İlişkin Singapur Anlaşması'nı' onaylayan kanun çıkarılmıştır. Bu çerçevede marka tescili işlemleri kolaylaştırılmış olup, elektronik ortamda da yapılabilmektedir. Başvuru için , başvuru dilekçesi, resimler, model özeti, tarifname, başvuru ücreti dekontu gerekmektedir. Yetkili merci ise K.C. Adalet Bakanlığı, Fikri Mülkiyet Milli Enstitüsü (Kaz Patent) dür.

5.6. İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

-Ticari ve Kültürel Faktörler

Doğal kaynakları ve iş olanakları açısından zengin olan Kazakistan, hızlı değişen bir piyasa görünümünü sergilemektedir. Bu açıdan ülkeye yönelik girişimlerde esnek ve sabırlı olunmalı ve ülkedeki risk faktörü göz ardı edilmemelidir. Kazakistan, Türkiye ile iyi ilişkiler içinde olan Türk Cumhuriyetleri'nin başında gelmektedir. Ancak, Kazak nüfusunun %55'i çeşitli ırk ve dinlerden oluşan bir topluluktur; dolayısıyla bu özel durum dikkate alınmalıdır. Kazakistan'da yaz ayları çok sıcak olduğu için, bürokratların büyük çoğunluğu ceket ve kravat kullanmaz. El sıkışma ve insanlara ilk isimleri ile hitap etme adeti vardır. Görüşmelerin sonunda küçük armağanların (kalem, ajanda vb) verilmesi yaygındır. Toplantılarda kartvizit değişimi yapıldığından, bir tarafı İngilizce, diğer tarafı Türkçe yazılı kart bulundurmak faydalıdır.

- Para Kullanımı (kredi kartı, çek dahil)

Kazakistan Cumhuriyeti'nin para sistemi, 30 Mart 1995 tarihinden itibaren Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından belirlenen mevzuatlara göre yürürlüğe girmiştir. Ülkemizdeki resmi para birimi (ulusal para birimi) Kazakistan tengesidir. Tenge ile altın veya diğer değerli metaller arasındaki ilişki yasa ile belirlenmemiştir. Tenge'nin yabancı para birimlerine resmi oranı Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından belirlenir ve basılı olarak yayınlanır. Kazakistan Merkez Bankası, Kazakistan Cumhuriyeti'nde nakit verme, dolaşımını ve geri çekilmesini düzenleme hakkına sahiptir. Tenge'nin yabancı ülke para birimlerine konvertibilitesi vardır. ABD Doları, Avro, Rus Rublesi gibi belli başlı yabancı para birimlerinin Tenge'yle değiştirilebileceği döviz büroları mevcuttur. Ülkede dövizle alışveriş yapılamamaktadır. Almatı Gelir İdaresi açıklamalarına göre, 21 Ekim 2016 tarihi itibarıyla kredi kartı ile ödeme

yapmak isteyenlerin satış işlemlerini kolaylaştırmak için tüm girişimcilere POS terminalleri bulundurma zorunluluğu getirilmiştir.

Kazakistan'da Ziraat Bankası'nın bir şubesi, KZI Bank mevcuttur.

- Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi Uygulaması

1. Gürcistan**, Ukrayna**, Arjentina*, Brezilya*, Türkiye**, Sırbistan*, Moğolistan** ve Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) dahil olan ülke vatandaşları, Kazakistan'a giriş için vize almak zorunda değillerdir. Bu ülkeler Azerbaycan*, Ermenistan**, Beyaz Rusya**, Kırgızistan**, Moldova**, Rusya**, Tacikistan* ve Özbekistan'dır*.

*Vizesiz girişlerde kalış süresi 30 gün. **Vizesiz girişlerde kalış süresi 90 gün).

2. Tüm yabancı ülke vatandaşlarının Kazakistan'a giriş için vize alması gerekmektedir.

Elektronik Vizeler

Kazakistan Cumhuriyeti 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren, yabancılar için sadece Nur-Sultan ve Almatı uluslararası hava limanlarının kontrol noktalarından Kazakistan topraklarına girmek ve çıkmak için geçerli olan elektronik formatta tek giriş vizesi alma prosedürü getirmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın göç servis birimleri tarafından belirlenen prosedürler göz önüne alınarak geçerli bir davetiye dayanarak elektronik vize (iş, turizm ve tıbbi tedavi) düzenlenir.

3. Birkaç tip giriş vizesi vardır ve bu vizeler aşağıda tanımlanmaktadır:

Vize	Tanımı
İş amaçlı vize	Kazakistan'a iş amacı ile seyahat edecek diğer ülke vatandaşlarına veya vatandaşlığı olmayan şahıslara verilir (iş görüşmelerine ve seminerlere katılım, pazar araştırması, vb nedenler)
Turist vizesi	yetkilendirilmiş yerel seyahat acentasının başvurusu üzerine verilen vizedir.
Transit vize	bir başka ülkeye gitmek üzere Kazakistan'dan geçen, gideceği ülke için gerekli bileti sağlamış ve bilet üzerindeki hareket tarihinin teyit edilmiş olması ve gidilecek ülkeden vize alınmış olması kaydı ile, Kazakistan'a girdiği tarihten itibaren 5 gün geçerli olan vizedir.
Diplomatik vize	diplomatik pasaport sahiplerine veya belli şartlar altında diplomatik vize verilmesinin uygun olacağı durumlarda sağlanan vizedir. Diplomatik vizeler harç ve konsolosluk ücretlerinden muaftır.
Resmi vizeler	yabancı diplomatik personele ve diğer temsilciler ile diplomatik personel kabul edilmeyen uluslararası organizasyonlarda çalışan personel ile iş amacı ile seyahat eden yabancı uyruklular ve vatandaşlığı olmayan kişilerin Kazakistan Cumhuriyeti tarafından davet edilmesi durumunda verilen vizedir.
Yatırımcı vizesi	gerçek yatırımcılara verilir - Kazakistan'da iş yapan veya yapmayı planlayan büyük yabancı şirketlerin müdürleri ve müdürleri temsil eden müdürlük elemanlarına verilir.
Çalışma vizesi	Yabancı işçi alma bölümünün izin ve gerekli belgelerin sağlanması ile, uluslararası anlaşmalar veya Kazakistan Cumhuriyetinin yaptığı bir anlaşma içerisinde aksine hüküm yoksa çalışma vizesi verilir.
Öğrenci vizesi	bir eğitim kurumuna başvuru yapıldıktan sonra göç polisi tarafından verilir.
Tıbbi vize	yabancıların ve vatandaşlığı olmayan kişilerin Kazakistan'a gelerek tedavi görmesi, tıbbi kontrol ve konsültasyon yapılması veya benzeri sebeplerle ilgili kuruluşa başvurusu ve ilgili kuruluşça davetin gerekçesini belirtmesi ile Tıbbi vize onaylanır.
Kalıcı Oturma Vizesi	kanunda yer alan gerekli belgeleri ibraz edilmesi ile verilir.

4. Giriş vizelerinin pek çoğu için pasaport süresinin planlanan seyahat tarihinden itibaren en az altı (6) ay süre ile geçerli olması gerekmektedir.

5. Her vize başvurusu bir davet mektubu ile desteklenmelidir.

6. Bazı ülke vatandaşlarından tek girişlik resmi, özel, iş ve turist vizeleri için davet mektubu istenmeyecektir.
7. Çoklu giriş iş ve turist vizeleri için, davet edenin hükümetin resmi bir kuruluşu olmaması halinde, İç İşleri Bakanlığı Göçmen Polisi Dairesi'nden izin alınması gerekmektedir.
8. Vize başvurusu ilgili ülkede bulunan Kazakistan Diplomatik Ofisi veya Konsolosluğuna yapılmalıdır.
9. Vize başvurusu yaparken geçerli bir pasaport, pasaport resmi ölçüsünde fotoğraf ve davet mektubu gerekir. Konsolosluk yetkilileri durumunuza göre diğer belgelerin gerekli olup olmayacağına karar verebilirler.
10. Diplomatik vizeler haricindeki tüm vizeler ücrete tabidir.

5.7. Covid-19 ile İlgili Gelişmeler

Covid-19 Salgını Nedeniyle Alınan Önlemler:

Kazakistan'a gelen tüm yabancı yolcuların kamu sağlık ve karantina kurallarına uymaları zorunludur. K.C. Koronavirüsle Mücadele Kurumlararası Komisyonu tarafından, salgın nedeniyle ülkede uygulanan bazı kısıtlamaların gevşetilmesine dair alınan karar çerçevesinde: 07 Şubat 2022 tarihinden itibaren, Kazakistan'a giriş yapmak isteyen yabancı vatandaşların negatif PCR test sonucu belgesi ibraz etmesi gerekmektedir. (Test örneğinin alındığı tarihten itibaren Kazakistan'a en geç 72 saat içerisinde giriş gerçekleştirilmelidir.) Refakat eden kişilerin negatif PCR test sonucu olması şartıyla 5 yaşını doldurmamış çocuklardan negatif PCR testi talep edilmemektedir. "Negatif" sonuçlanmış PCR testini ortaya koyan sertifikanın bulunmaması halinde, Kazak vatandaşları ve Kazakistan Cumhuriyeti'nde oturma izni olan kişiler de dahil olmak üzere yolcular, kalkış havaalanından uçağa alınmamaktadır. 3 Mayıs 2021 tarihinden itibaren, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşları ve Kazakistan Cumhuriyeti'nde oturma izni olan yabancılar, Kazakistan'da tam dozda aşı almışlarsa ve bu durumu da "aşı pasaportu" ile belgeleyebiliyorlarsa PCR testinden muaf tutulmaktadır.

Bunun yanı sıra, aşı pasaportlarının karşılıklı olarak tanındığı dış ülkelerin vatandaşlarına PCR testi yaptırmadan Kazakistan'a giriş yapmalarına izin verilmektedir. 22 Eylül 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti aşı pasaportlarının karşılıklı olarak tanınması hakkında karar almışlardır.

Öte yandan;

-Test sonucu İngilizce, Rusça ve Kazakça dillerinden birinde ibraz edilmelidir,

-Transit yolcuların da "negatif" sonuçlu PCR sertifikası sunmaları gerekmektedir.

Test sonucunun ibraz edilmesi ile yolcunun Kazakistan'a girişi arasındaki geçen süre 3 günden fazla olmamalıdır.